

# Integració i interculturalitat: anàlisi de les trajectòries migratòries i de la integració subjectiva de la població estrangera extracomunitària a la ciutat de Barcelona

Sarai Samper, Raquel Moreno. D-CAS, Col·lectiu d'Analistes Socials

## Presentació i objectius

Durant l'any 2008 s'ha endegat a la ciutat de Barcelona l'elaboració del Pla Municipal d'Interculturalitat. Amb motiu del Pla, s'han obert espais de treball i reflexió per definir quina ha de ser l'orientació que ha de guiar les línies d'actuació a iniciar i quin és el tipus d'interculturalitat que es vol fomentar. Per nodrir aquesta reflexió, la Direcció d'Immigració de l'Ajuntament de Barcelona ha encarregat diferents tipus de documents a equips de treball diversos, per tal de poder arribar a un «estat de la qüestió» tant en aspectes més teòrics o analítics com en els aspectes més directament vinculats a l'acció social. Entre aquests documents de treball hi ha el que teniu a les mans, que té com a finalitat aportar alguns elements de reflexió per al debat sobre la base dels resultats estadístics que hem pogut extreure de les tres onades, 2005, 2006 i 2007, de l'enquesta panel dirigida a una mostra de persones estrangeres extracomunitàries residents a la ciutat. Aquesta explotació estadística ha intentat respondre quatre preguntes sobre la integració i les relacions socials que estableixen els estrangers a la ciutat:

1. Quina ha estat l'evolució de les condicions materials de vida de les persones estrangeres residents a la ciutat els darrers anys?

2. Quina és la integració sociocultural de les persones immigrants a Barcelona?

3. Quin és el grau d'identificació i satisfacció subjectiva de les persones immigrants amb la ciutat de Barcelona?

I, finalment,

4. Quin lligam hi ha entre la integració econòmica, sociocultural i subjectiva de les persones estrangeres?

## Nota metodològica i consideracions

Les dades presentades en aquest article corresponen a les tres onades de l'Enquesta panel sobre assentament de la població immigrant a Barcelona. Per persones immigrants, en aquest treball, s'han entès aquelles arribades amb nacionalitat estrangera a Barcelona procedents de països de fora de la Unió Europea amb més de sis mesos de residència a la ciutat, independentment de la seva situació administrativa i de la seva raó per emigrar. Totes eren majors de 15 anys.

La primera onada es va produir al final del 2005 i es van enquestar 889 persones, representatives del ventall de nacionalitats que hi havia en aquell moment a la ciutat. Al final del 2006 es va fer una segona edició a una mostra, molt més reduïda, de 200 persones. La tercera volta, del 2007, es compon de nou d'una mostra de 200 enquestats. Com que la mostra enquestada els anys 2006 i 2007 és molt petita, hem d'acceptar que el marge d'error dels resultats obtinguts pot ser elevat ( $\pm 7\%$ ) i pot ser-ho

encara més si fem segmentacions per grups. D'altra banda, els reemplaçaments que s'han introduït any rere any en la mostra de persones enquestades fan poc viable focalitzar l'estudi en una mateixa cohort de persones al llarg dels tres anys. Hem preferit, en canvi, utilitzar la totalitat de cada mostra, segmentant quan escau la població enquestada segons l'any d'arribada a Barcelona. Per compensar les limitacions mostrals, hem intentat ser exigents en la selecció dels resultats obtinguts, de manera que només exposem aquells que reflecteixen tendències que es reiteren en cadascuna de les tres onades analitzades, que obtenen una alta significació estadística i que a més tenen el suport d'altres estudis empírics sobre integració consultats (vegeu bibliografia). A efectes d'il·lustració dels resultats, hem prioritzat els corresponents a l'onada del final del 2007, perquè són les dades més actuals. Només en alguns casos que són assenyalats en el text ens referirem a les dades del 2005, pel fet de tenir per a aquell any una mostra molt més àmplia que ha permès tècniques d'anàlisi multivariable poc viables amb la mostra dels anys 2006 i 2007.

Per comprendre l'anàlisi feta, cal fer menció dels dos conceptes centrals que són els que hem intentat copsar empíricament a través de les dades: integració i interculturalitat. No entrarem en aquest apartat a desenvolupar aquests dos conceptes, però remetem el lector que vulgui aprofundir en el marc conceptual d'aquest treball a l'informe

---

Aquest article és un resum de l'estudi del mateix títol encarregat per la Direcció d'Immigració de l'Ajuntament de Barcelona i elaborat durant l'any 2008.

complet d'aquest estudi, consultable a la Direcció d'Immigració. Tanmateix, per la seva rellevància, no volem deixar de destacar que:

- El concepte d'integració va estretament relacionat amb el d'igualtat, ja que la integració no es considera efectiva sense uns mínims estàndard d'igualtat en el benestar i les oportunitats de tots els col·lectius. En aquest punt, cal dir que les persones immigrants s'insereixen en societats travessades per desigualtats de classe, de gènere i generacionals, que passen a interactuar amb les desigualtats ètniques que afegeix la immigració. La pregunta, en última instància, no és si les persones estrangeres s'integren, sinó en quins estrats de l'estructura social (desigual) de la societat receptora ho fan i com aquest procés transforma l'estructura social preexistent.

- A diferència d'un concepte neutre com «inserció», la integració té una connotació positiva, ja que fa referència a la cohesió social, la qual, generalment, no es considera possible sense uns valors i normes de convivència acceptats per tothom i sense algun tipus de sentiment de pertinença compartit per la majoria dels membres d'una societat. Ens referim en aquest cas als aspectes subjectius de la integració, tan importants per a les polítiques de convivència i cohesió com els elements objectius.

- El model d'integració pel qual aposta la ciutat de Barcelona comporta la implantació de polítiques actives

d'igualtat que fomentin l'autonomia individual i mesures normalitzadores dels serveis públics per garantir la seva adequació a un ventall més plural de demandes i necessitats. En relació amb la pluralitat, el Pla Municipal d'Interculturalitat posa l'accent en el foment de la relació social entre la població immigrada i l'autòctona per a la creació de xarxes de relació mútues. La interculturalitat que es pretén no rau tant en la interacció entre identitats ètniques, sinó en el reconeixement de la multiplicitat d'identificacions que componen les identitats individuals (a més de l'ètnia, les persones es poden identificar sobre la base d'altres criteris: el gènere, la professió, la ideologia, els gustos estètics, els rols familiars...). Un altre punt fonamental del Pla és el reconeixement de la bidireccionalitat del procés d'integració: la societat preestablerta ha d'estar disposada a reconèixer les persones immigrades com a membres en igualtat de condicions, i admetre les transformacions necessàries perquè això sigui així.

- Ara bé, els processos d'integració i els fruits que poden donar els esforços polítics estan sotmesos a molts condicionants previs de la societat receptora: la seva estructura social, el desenvolupament econòmic, el teixit institucional, la legislació, etc. A més, aquest context d'acollida canvia, i en determinades circumstàncies pot afavorir més o menys l'acomodació de la població nouvinguda. El moment actual és un clar exemple d'això: els darrers anys la

integració sociolaboral de les persones estrangeres ha estat afavorida per la situació de plena ocupació. Des del 2008, en canvi, la recessió econòmica obre un escenari radicalment diferent, que provoca el descens socioeconòmic de moltes famílies i una major competència per aquests recursos.

Partint de totes aquestes consideracions, en aquest document abordem algunes de les principals dimensions de la integració i de la interculturalitat a través dels indicadors recollits pel panel i que ens ajuden a donar resposta a les quatre qüestions formulades a l'inici. La font de dades emprada ens porta a considerar només una part del tot: la població immigrada, deixant en aquest cas fora de l'anàlisi el paper igualment fonamental de la població autòctona en els processos d'integració i en les relacions interculturals.

## 1. Evolució de les condicions materials de vida de la població estrangera resident a Barcelona

La millora del benestar material i les condicions econòmiques de vida és una de les motivacions fonamentals dels moviments migratoris extracomunitaris als quals ens referim en aquest document. Si bé l'elecció específica de Barcelona com a destinació generalment té més a veure amb la presència prèvia de familiars o amics, la raó per emigrar correspon en gran mesura a les desigualtats econòmiques entre països i el desig d'accedir als estàndards de benestar socioeconòmic de les socie-

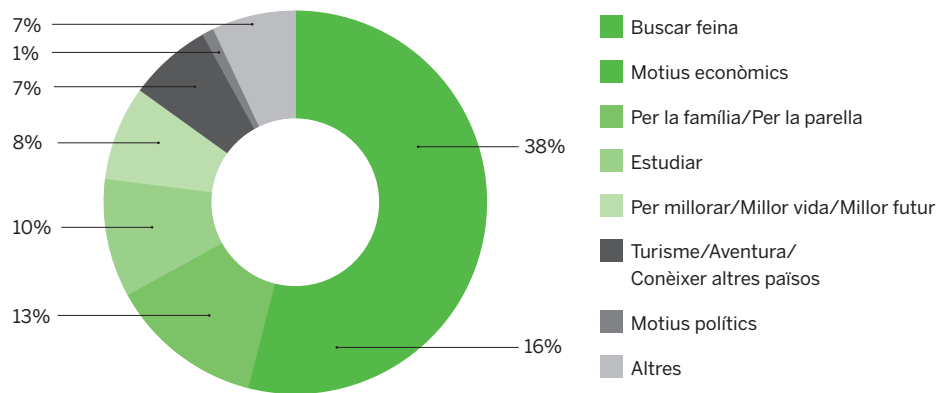
tats occidentals: de consum, de serveis, de seguretat, d'oportunitats laborals, formatives... Aquestes migracions generen al seu torn un augment posterior de les migracions per motius familiars (gràfic 1).

Els motius principals per decidir emigrar ens donen una aproximació als projectes migratoris de les persones i les seves prioritats a la societat de destinació. Sens dubte, en els darrers anys la prioritat que ha concentrat la major part dels esforços de les persones immigrants ha estat la integració laboral i econòmica. La importància central de la dimensió material de les condicions de vida fa que dediquem aquest primer apartat a analitzar les pautes d'integració socioeconòmica assolida per les persones immigrants extracomunitàries entre els anys 2005 i 2007. En els apartats posteriors ens centrarem en la integració sociocultural dels immigrants tenint en compte la vinculació que aquesta té amb les condicions materials de vida aconseguides.

### Accés a l'autorització de residència i treball

Començant per l'accés al permís de residència i treball, que determina la inclusió de les persones estrangeres en el marc de drets i deures que regula la societat receptora, i especialment al mercat laboral, els resultats globals obtinguts l'any 2007 mostren que un 5% de la població estrangera nascuda en països extracomunitaris hauria obtingut la nacionalitat espanyola, un

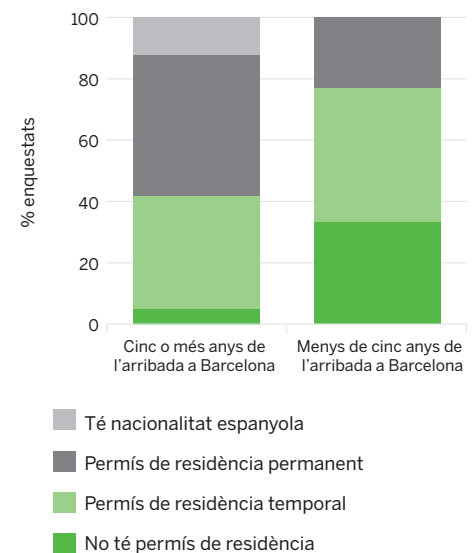
**Gràfic 1. Motiu de l'emigració. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**



\* Pregunta no repetida a l'enquesta panel de 2006 i 2007.

33,8% té permís permanent, un 40,9% té permís temporal i un 20,2% no té permís de residència. Aquests resultats globals es troben efectivament molt influenciats pel temps de residència transcorregut des de l'arribada a Barcelona: així, l'edició del 2007 posa de manifest que la situació d'irregularitat residencial afectaria aproximadament un terç de les persones que han arribat en els últims cinc anys. La irregularitat afecta en canvi només un 5% de les que ja fa cinc anys o més que han arribat a la ciutat en el moment de ser enquestades. Entre aquestes últimes, l'estabilitat residencial assolida és considerable: un 10% tenen la nacionalitat espanyola, un 47% disposen de permís de residència permanent i un 37% tenen un permís temporal. Els dos primers casos serien, per tant, persones amb dret de residència a Espanya que han deixat d'estar subjectes a la situació general i particular del mercat de treball (gràfic 2).

**Gràfic 2. Situació legal de residència en funció del temps transcorregut des de l'arribada a la ciutat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



L'accés als drets de ciutadania és, per tant, gradual, però condicionat al mercat de treball. Les dades ens

mostren que la conjuntura econòmica dels darrers anys ha permès l'ascens progressiu de la majoria de persones estrangeres a noves quotes de drets, gràcies a la renovació i ampliació gradual dels permisos de residència i treball. L'entrada en una nova tessitura de recessió econòmica fa, en canvi, molt més dura aquesta mobilitat ascendent en l'escala de drets per a la població estrangera que encara no ha arribat a obtenir un permís permanent —i que l'any 2007 són la major part dels extracomunitaris presents a la ciutat (dos de cada tres)—. S'està produint, de fet, un rebrot de la «irregularitat sobrevinguda» entre aquelles persones amb permisos de residència temporals que s'han quedat sense una oferta de treball amb la qual renovar-los.

**Treball: categories professionals, tipus de contractes i condicions salarials**

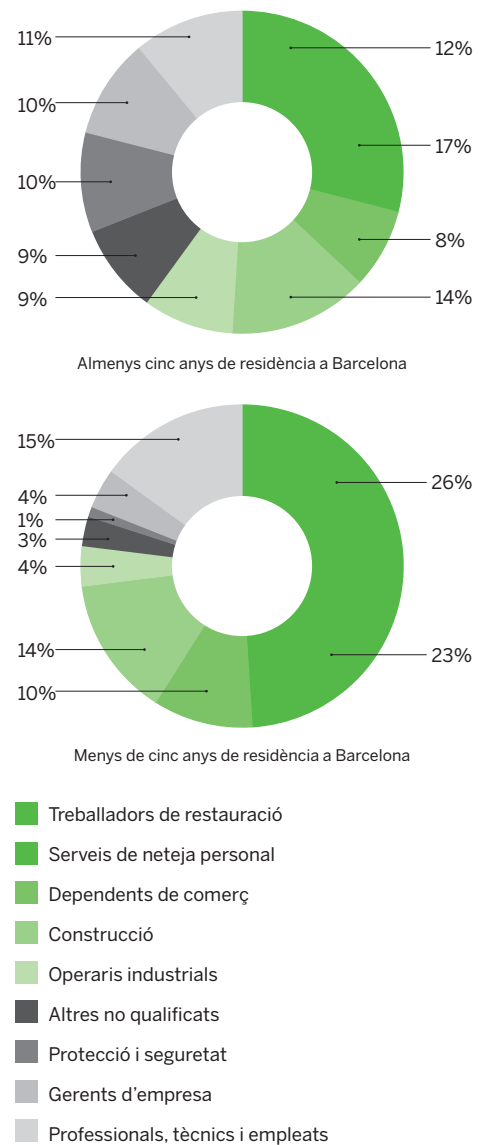
L'accés al treball remunerat és clarament l'element on pivoten la integració econòmica i l'accés a uns mínims estàndards materials de vida de les persones i famílies. A més, el treball representa un dels espais socials més centrals per a l'establiment de relacions amb persones autòctones i l'aprenentatge del castellà i el català.

L'any 2007, el 80% de les persones estrangeres extracomunitàries estaven ocupades. Els sectors de la restauració, la neteja i la construcció eren els més habituals a Barcelona. El temps obre, en certa mesura, el ventall d'ocupaci-

ons on s'insereixen les persones estrangeres: menys de cinc anys després de l'arribada a Barcelona, tres quarts de la població estrangera enquestada treballa en restauració, neteja i serveis personals, construcció i comerç. Després dels cinc anys, la meitat continua treballant en aquests mateixos sectors, mentre que l'altra meitat ho fa en altres activitats, com la indústria, la seguretat, la gerència d'empreses pròpies o alienes; és a dir, la situació es diversifica i s'obre el ventall d'ocupacions a què accedeixen les persones estrangeres, sobretot per la «sortida» de moltes dels sectors de la restauració, la neteja i la construcció, que serien les principals portes d'entrada al mercat laboral de la població nouvinguda a la ciutat, especialment d'aquelles persones que encara no han regularitzat la seva situació legal. Tanmateix, hi ha diferències de gènere importants en aquesta mobilitat lateral dins el mercat de treball, que al seu torn expliquen la desigual mobilitat vertical —en els sous— de les dones, que veurem més endavant (gràfic 3).

Pel que fa al tipus de contracte, treballen sense contracte aproximadament un de cada quatre estrangers enquestats els anys 2005 (23,2%), 2006 (24,7%) i 2007 (24,2%). Aquesta situació és molt més elevada entre els treballadors que fa menys de cinc anys que estan en residència, entre els quals fins a un 40% no disposa de contracte formal, i són clarament els sectors de la neteja, la construcció i el comerç on està més estesa aquesta situació. L'abast del tre-

**Gràfic 3. Tipus de feina segons el temps de residència. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



ball informal durant els primers anys contrasta amb el només 8% dels estrangers que treballen sense contracte quan

fa cinc o més anys que són a la ciutat. Aquesta disminució es correlaciona amb la forta reducció que també experimenta la irregularitat residencial a partir del tercer i quart any, i que seria la causa primigènia de la irregularitat laboral registrada els primers anys. Les dades de 2007 indiquen que «només» un 6,4% dels estrangers amb permís de treball es troben treballant sense contracte (gràfic 4).

El pas de treballar sense contracte a establir un contracte formal es fa per la via dels contractes temporals o d'obra i servei: els treballadors i treballadores temporals passen a representar d'un 27% a un 38% després dels primers anys de residència, i absorbeixen bona part dels treballadors i treballadores informals. Els assalariats i assalariades fixos experimenten un augment similar, i passen de ser un 24% a un 37% de la població enquestada. Augmenta també molt el grup d'autònoms, d'un 5% a un 16%, i se situen en quotes d'emprenedoria molt similars a les que es donen entre la població autòctona.<sup>1</sup> L'emprenedoria està molt relacionada amb un nivell d'estudis mitjà o alt, amb ser home i amb nacionalitats concretes, com ara la xinesa i la pakistanesa, per als quals l'obertura de negocis propis

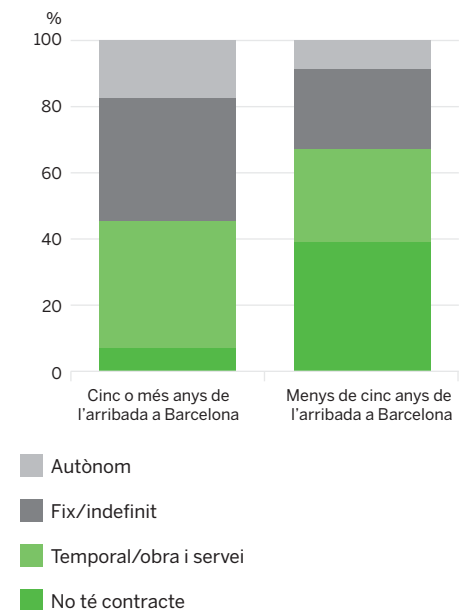
1. Segons dades de l'EPA del darrer trimestre del 2007, el percentatge de treballadors i treballadores autònoms entre el conjunt de la població ocupada a Catalunya és del 15,1%. El nombre mitjà d'hores setmanal treballades per autònoms és de 44, mentre que el nombre mitjà d'hores setmanal treballades per assalariats és de 38.

compta com la principal via d'ascens econòmic (gràfic 5).

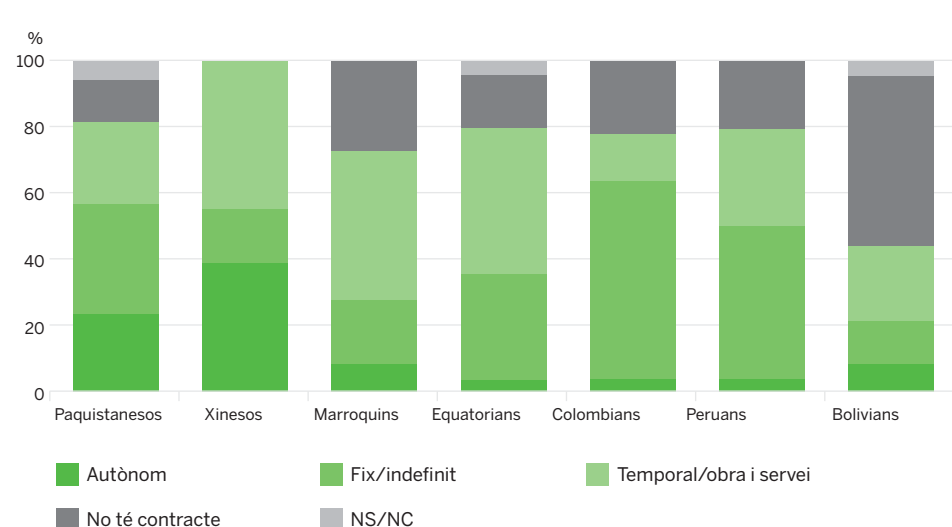
La importància del tipus de contracte rau en el grau d'estabilitat laboral que reporta, però també en les millors o pitjors condicions salarials que afavoreix. Els treballs informals són els pitjor remunerats, seguits dels temporals i després dels indefinits. Els ingressos més alts corresponen als treballadors i treballadores autònoms, que trobarien en el treball per compte propi una de les vies més efectives per millorar els seus ingressos, encara que a costa de treballar bastants més hores a la setmana que la població assalariada, igual com succeeix entre els autònoms nadius (gràfics 6 i 7).

El salari és segurament la millor unitat de mesura de la posició que assolixen les persones estrangeres

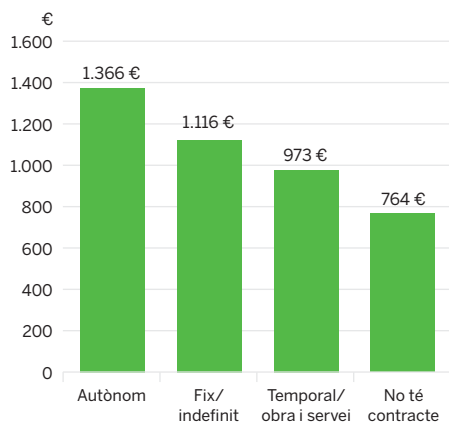
**Gràfic 4. Tipus de contracte laboral de la persona immigrada segons el temps transcorregut des de l'arribada. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



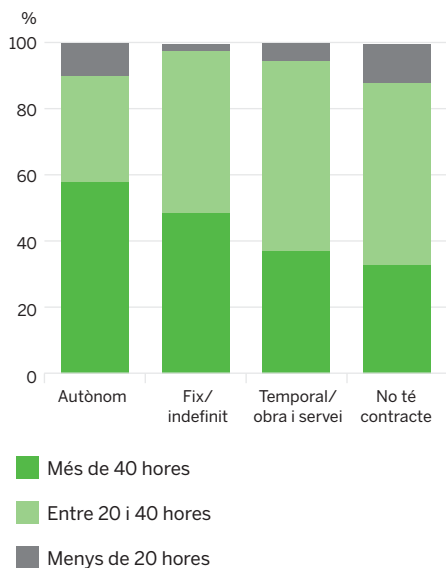
**Gràfic 5. Tipus de contracte laboral de la persona immigrada segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



**Gràfic 6. Ingressos propis mensuals segons el tipus de contracte laboral. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



**Gràfic 7. Hores de treball a la setmana segons el tipus de contracte laboral. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



en el mercat laboral. En el conjunt de Catalunya, el salari més freqüent de la població estrangera se situa entre els 900 i els 1.200 euros mensuals l'any

2007, seguits dels sous entre 600 i 900 euros (dades de l'Encuesta Nacional de Inmigrantes, 2007). Els nivells salarials a la ciutat de Barcelona i amb dades del 2007 són similars als que es donen al conjunt de Catalunya, i només una de cada quatre persones estrangeres ocupades supera els 1.200 euros mensuals. Entre les que fa cinc o més anys que són a la ciutat, s'observa un lleuger augment de les que superen els 1.200 euros al mes i, per tant, un allargament del rang salarial al qual accedeixen les persones estrangeres. Malgrat aquest allargament del rang de sous, cal destacar el fet que els sous compresos entre 600 i 900 euros continuïn entre els més freqüents. Aquest estancament salarial està protagonitzat per les dones, d'una banda, i per les persones amb un nivell d'estudis primari o inferior, de l'altra. Com veurem, aquestes dues variables –sexe i estudis– són molt més explicatives de la trajectòria salarial que el temps de residència en si mateix.

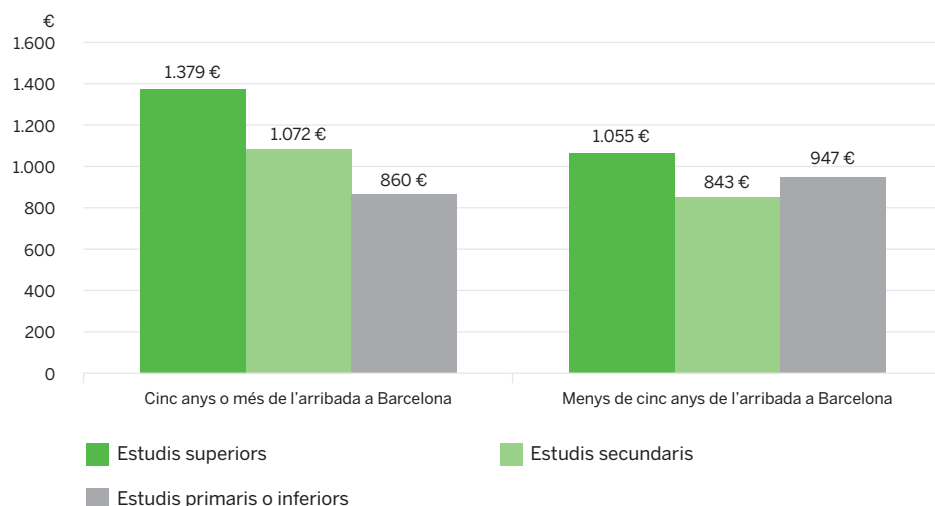
Així, més enllà del temps de residència, una de les relacions més clares és la que es produeix entre el nivell d'estudis i el nivell salarial aconseguit, de manera que si bé durant els primers anys totes les persones estrangeres comparteixen d'uns nivells d'ingressos similars, sense diferències rellevants en funció del nivell d'estudis, a partir del cinquè any les diferències són ja estadísticament molt significatives: les persones amb estudis superiors són les que experimenten un ascens econòmic superior, i se situen en uns ingressos

mitjans pròxims als 1.400 euros mensuals, mentre que les que tenen estudis primaris o inferiors continuarien estancades en nivells pròxims als 800 euros, i les que disposen d'estudis mitjans se situarien al voltant dels 1.000 euros mensuals (dades de l'enquesta panel del 2007). En relació amb les possibles diferències de sous entre les nacionalitats estudiades, cal destacar que es donen diferències significatives (les poblacions marroquina i boliviana són les que menys ingressos obtenen mensualment). Així i tot, quan controlem aquestes diferències pel nivell d'estudis de les persones enquestades, l'efecte de la nacionalitat perd gran part de la seva significativitat: és a dir, a mateix nivell d'estudis, el nivell mitjà d'ingressos aconseguit s'igualava força entre nacionalitats (gràfic 8).

Juntament amb el nivell d'estudis, entre els factors explicatius del nivell salarial assolit destaca també el domini del castellà i el català i el grau de relació social establert amb persones autòctones. Aquestes dues circumstàncies, d'altra banda, es troben correlacionades entre si: a més nivell d'estudis, més domini del castellà i el català, i a més domini del castellà i el català més tendència a relacionar-se amb persones autòctones. Entre les nacionalitats que millor se situen en relació amb aquestes variables destaquen clarament la colombiana, la peruana i d'altres sud-americanes més minoritàries, com ara l'argentina, la xilena, la brasilera i la mexicana.



**Gràfic 8. Ingressos mensuals segons el nivell d'estudis i el temps transcorregut des de l'arribada. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



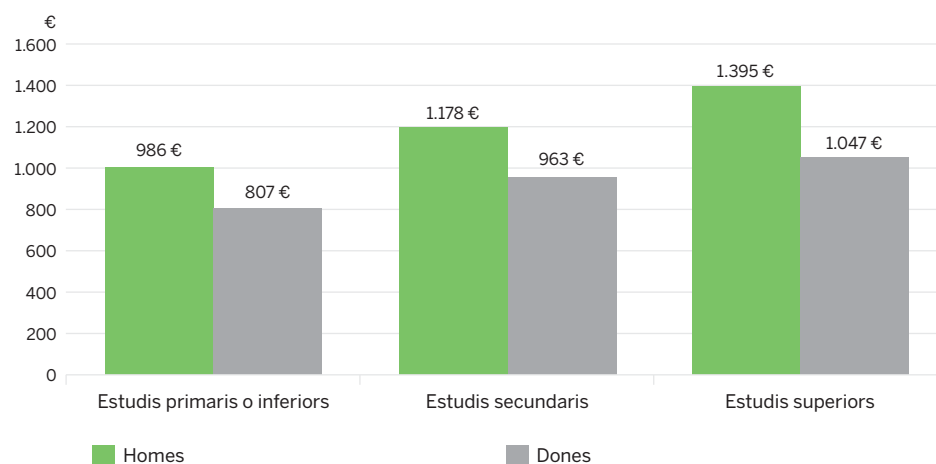
Com hem anunciat, les diferències de gènere són també molt significatives en el nivell d'ingressos assolit, i l'efecte de gènere se suma a l'efecte del nivell d'estudis, de manera que una dona estrangera amb estudis superiors se situa en un nivell salarial similar al d'un home estranger amb estudis primaris. Aquestes diferències són atribuïbles a l'estructura salarial d'un mercat laboral estratificat per gènere i al fet que, amb el pas del temps, la diversificació d'ocupacions que experimenten els homes és més alta que la que experimenten les dones, que continuen molt més limitades a unes poques activitats laborals, com els serveis domèstics i personals, l'hostaleria i el comerç. Addicionalment, l'emprenedoria i l'accés a càrrecs de gerència en empreses són molt més alts entre els homes que

entre les dones, de manera que tant en mobilitat lateral (tipus d'activitats) com vertical (sou i categoria) sembla que hi ha força «parets» i «sostres» de vidre per a les dones immigrants.

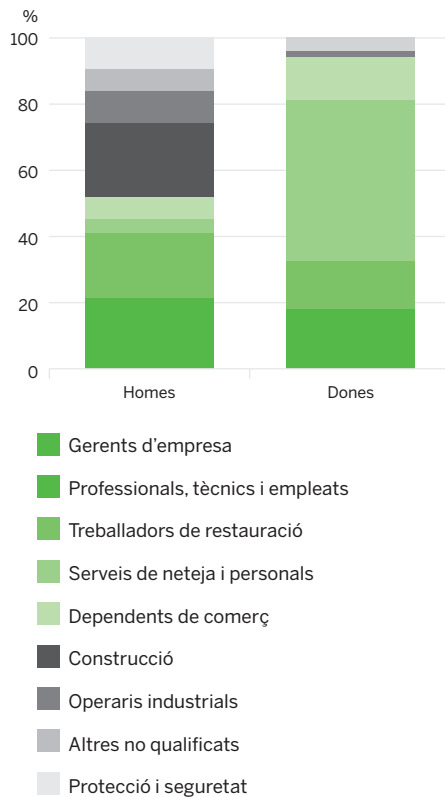
A més de la segregació de gèneres que hi ha al mercat laboral, també podríem apuntar altres factors que limiten la mobilitat lateral i ascendent de les dones, com és una circumscripció superior de la seva xarxa de relacions socials a l'entorn familiar, com veurem més endavant (gràfics 9 i 10).

L'efecte del nivell d'estudis es fa molt marcat entre les persones emprenedores: així, els autònoms i autònomes passen de representar menys d'un 5% els que tenen estudis primaris a un 15% els que tenen estudis secundaris, i un 33% els que tenen estudis superiors. Hi ha un efecte addicional de nacionalitat, ja que l'emprenedoria entre les poblacions pakistanesa i xinesa és molt més alta que entre la resta de col·lectius. El percentatge tan alt d'emprenedors entre pakistanesos i xinesos representa un factor clarament explicatiu de l'ascens econòmic que experi-

**Gràfic 9. Ingressos mensuals segons el nivell d'estudis i el sexe. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



**Gràfic 10. Tipus de feina segons el sexe. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



menten aquestes dos col·lectius malgrat no tenir, generalment, un nivell d'estudis especialment elevat, ni presentar un bon domini del castellà ni el català i estar poc relacionats amb persones autòctones (factors que sí que expliquen, per a la resta de nacionalitats, el nivell salarial assolit).

### Conclusions

De les dades extretes de les tres onades de l'enquesta panel de 2005, 2006 i 2007 sobre la població immigrant extracomu-

nitària a Barcelona, podem concloure que les condicions de vida de la població estrangera han millorat a mesura que augmentava el temps de residència a la ciutat. Aquest fet és rellevant, ja que denotaria l'esforç considerable de les persones estrangeres per integrar-se i, alhora, que el context econòmic i social on s'integren ha estat prou obert els darrers anys per permetre la seva mobilitat ascendent. Tot i aquest balanç general, les dades també posen sobre la taula dos fets, que són: d'una banda, l'alta precarietat generalitzada que es dona entre la població immigrada durant els primers anys de la seva arribada i, de l'altra, el fet que una part d'aquesta població no aconsegueix emergir d'aquesta precarietat. Per tant, es pot afirmar que si bé el temps és una variable clau del grau d'integració socioeconòmica assolit, és igualment cert que les desigualtats entre les persones immigrants en el grau d'ascens econòmic aconseguit són molt grans i obliguen a cercar altres variables explicatives addicionals al temps de residència.

Entre aquestes variables, el nivell d'estudis emergeix clarament com la variable més explicativa, associada de retruc a un increment en l'aprenentatge del català i el castellà (en el cas dels no llatinoamericans) i un nivell superior de relació amb persones autòctones (causa i efecte del domini idiomàtic). L'efecte del nivell d'estudis, tanmateix, no esborra les desigualtats de gènere que es constaten en la integració laboral de la població estrange-

ra, i el nivell salarial assolit per les dones i la seva mobilitat en l'estructura ocupacional són molt menors que pels homes.

L'avaluació de les dades s'ha de contextualitzar, d'altra banda, en la situació econòmica que s'ha donat entre els anys 2005 i 2007, i que s'ha caracteritzat per uns alts nivells d'ocupació per a tota la població, tot i que amb un cert estancament salarial en el cas de l'estrangera. Amb l'entrada al 2008 s'inicia un punt d'inflexió en aquest context econòmic, l'impacte del qual sobre les condicions de vida de la població immigrant es podrà analitzar en les pròximes onades de l'enquesta panel. Cal no perdre de vista aquest context a què ens estem referint i que ha significat precisament un dels principals factors d'atracció de població immigrant treballadora a Barcelona.

### 2. La integració sociocultural de les persones immigrants a Barcelona

La integració sociocultural fa referència als elements relacionals, cognitius i participatius de la integració. Entrar en relació amb persones de la societat d'acollida, aprendre els seus idiomes vehiculars, accedir als canals de comunicació i transmissió d'informació, fer ús dels serveis i les institucions, participar en les festes, etc., són des d'aquesta perspectiva indicadors d'integració sociocultural.

Per la seva transversalitat, les xarxes de relació, la composició dels cercles



d'amistat i companyia que estableixen els immigrants ocupen un paper decisiu en totes les dimensions del procés d'integració: la xarxa de relacions constitueix el mitjà que canalitza informació i recursos estratègics per millorar les oportunitats i condicions econòmiques de vida, i d'altra banda és també la xarxa relacional la que determina en bona mesura el grau d'aprenentatge de la llengua, la cultura local i la vinculació simbòlica amb la societat d'acollida. Com sigui la xarxa social d'una persona immigrant, si està o no circumscrit a un o múltiples cercles de relació, pot marcar la diferència entre accedir o no a determinats tipus de feines i a determinats espais relacionals, d'informació i coneixement. En realitat, la xarxa social és alhora un factor determinant de la integració i fruit d'aquesta: és a dir, condiona i és condicionada per la posició socioeconòmica i sociocultural assolida. Des del punt de vista de les polítiques d'integració, les relacions socials són també centre d'atenció: són les relacions interculturals, és a dir, les que s'estableixen entre els diferents col·lectius, les que fan possible l'intercanvi d'informació i coneixements, la mobilitat social i la cohesió del conjunt de la societat.

### Les xarxes socials de relació

La primera pregunta que ens fem en aquest apartat és com es configuren les relacions socials de les persones estrangeres i quines tendències hi observem: ¿es diversifiquen i s'amplien

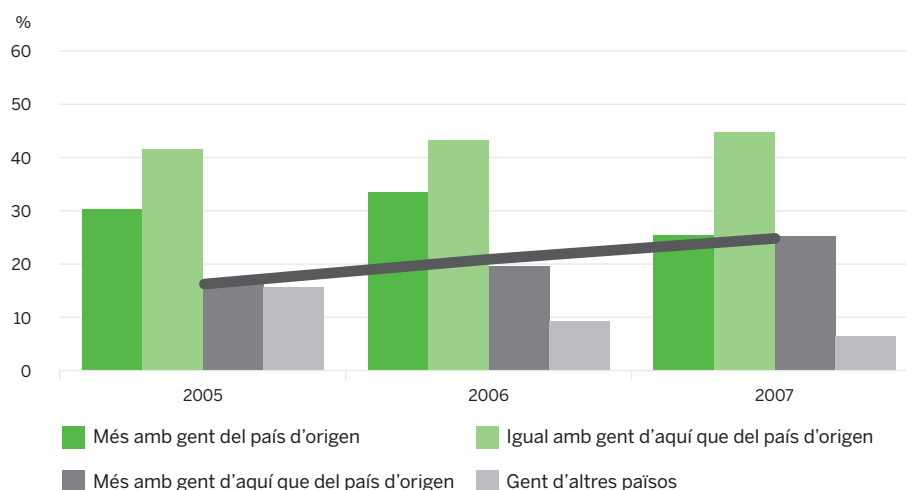
les xarxes socials dels immigrants, incloent-hi persones autòctones i d'altres orígens, o es reforcen les xarxes de relació entre persones estrangeres del mateix origen? En aquest punt cal advertir que la integració social és molt difícil de mesurar, ja que no disposem d'unitats de mesura tan exactes com són els diners per avaluar la integració econòmica. A més, es tracta d'un àmbit on no és la quantitat, sinó la qualitat, allò que cal mesurar: en les relacions socials l'important no és tant la quantitat d'interaccions socials sinó el grau de satisfacció, compromís i ajuda mútua que poden reportar.

De l'enquesta panel analitzada podem extreure un indicador temptatiu sobre la integració social de la població estrangera a través de la pregunta «Amb qui es relaciona principalment?». Els resultats de les tres onades apunten que

augmenten els casos de persones estrangeres que es relacionen igual amb gent d'aquí que del seu país d'origen o, fins i tot, més amb gent d'aquí que del país d'origen, mentre que disminueix el nombre de persones estrangeres que es relacionen principalment amb gent del seu país d'origen (gràfic 11).

Però tal com succeïa amb la integració econòmica, si bé el temps demostra ser una variable que cal tenir en compte, les grans disparitats que continuen existint entre les persones estrangeres en el grau d'heterogeneïtat de les seves relacions socials obliguen a buscar factors explicatius addicionals. De l'anàlisi discriminant realitzada entre múltiples variables correlacionades amb el tipus de relacions assolit, sorgeixen quatre grans variables, cadascuna de les quals afegeix elements explicatius no continguts en les altres: la llengua, la na-

**Gràfic 11. Relació social amb població autòctona o estrangera. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005, 2006 i 2007**



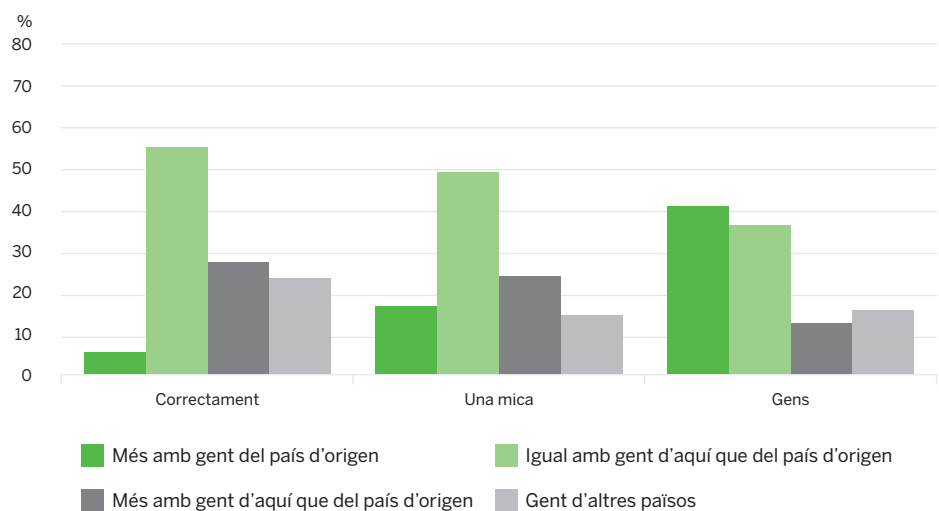
cionalitat, el districte de residència i el nivell d'estudis.<sup>2</sup>

En primer lloc, destaquen el domini del castellà i el català com a variables correlacionades amb el grau de relació social amb persones autòctones. La llengua pot ser considerada alhora causa i efecte de poder desenvolupar aquestes relacions (a més relació amb nadius i nadiues, més aprenentatge de l'idioma, i a més domini de l'idioma, més facilitats per establir relacions socials amb nadius i nadiues). El domini de la llengua es correlaciona també positivament amb l'establiment de relacions socials amb persones d'altres països –que són també relacions interculturals– i que sovint adopten la llengua del país d'acollida com a vehicle de comunicació (gràfics 12 i 13).

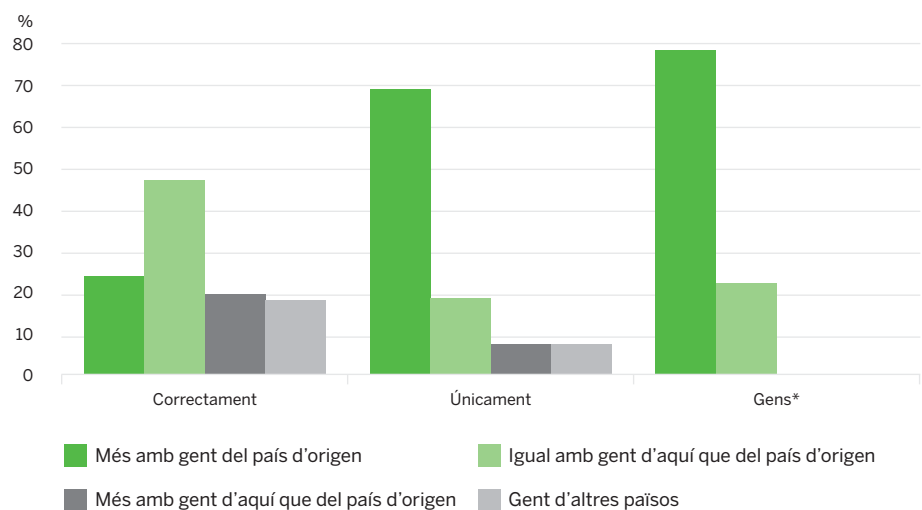
En relació amb l'aprenentatge de les llengües vehiculars, cal destacar que el castellà el parla correctament o una mica pràcticament la totalitat de la mostra entrevistada, fins i tot entre les persones amb poc temps de residència. El castellà és la llengua habitualment parlada a la feina, a casa i amb els amics (més de tres quartes parts de les persones enquestades parlen aquesta llengua, de forma exclusiva o en combinació amb altres llengües). Evidentment, que la major part de la població estrangera de Barcelona

2. L'anàlisi multivariante discriminant l'hem elaborat amb la mostra del 2005, que conté 889 persones enquestades. Les mostres dels anys 2006 i 2007, de 200 persones enquestades, resulten menys idònies per a aquesta anàlisi.

**Gràfic 12. Relació social amb persones de diversos orígens segons el domini del català. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**



**Gràfic 13. Relació social amb persones de diversos orígens segons el domini del castellà. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**



\* La categoria «no entén gens el castellà» inclou un nombre massa reduït de casos per considerar-los.

sigui llatinoamericana fa del castellà una llengua altament dominada, però també entre les persones estrangeres d'altres continents la comprensió més

o menys correcta del castellà està generalitzada.

Pel que fa a l'ús del català, el percentatge d'aquells que diuen parlar-lo

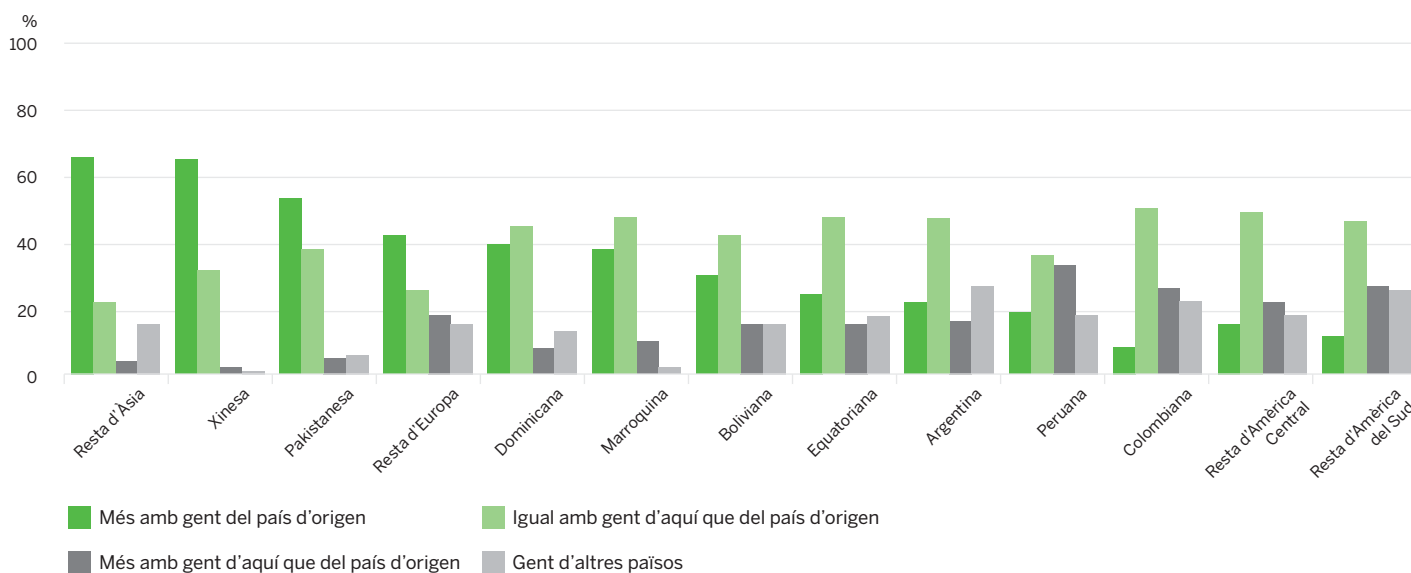
correctament no varia gairebé en funció dels anys i es manté en aproximadament un 10% de la mostra. Augmenten, en canvi, de manera molt substancial els que el parlen «una mica», que a partir dels cinc anys de residència passen a ser del 34% al 55%. Als districtes de Ciutat Vella, Sants-Montjuïc i Sant Andreu és on les persones estrangeres entenen menys el català. Al contrari, Gràcia, Horta-Guinardó i l'Eixample són els districtes on la població estrangera entén més el català. El nivell d'estudis té una influència clara en el nivell de comprensió (entendre) el català, tot i que no tant en el seu ús (parlar-lo). Les diferències registrades per nacionalitats són tanmateix elevades: la població xinesa destaca com la que té

un domini menor tant del castellà com del català, seguida de la pakistanesa i la resta d'asiàtics.

Juntament amb el domini de la llengua, destaca la nacionalitat com la segona variable que marca diferències significatives en l'establiment de relacions socials amb persones autòctones: en aquest sentit, la població xinesa destaca com la que es relaciona menys amb gent «d'aquí», seguida de la pakistanesa i la marroquina. En canvi, la peruana, equatoriana i colombiana se situarien entre les que estableixen més relacions fora del seu grup. És evident que el domini de partida del castellà per part de la llatinoamericana suposa un avantatge en aquest sentit (gràfics 14 i 15).

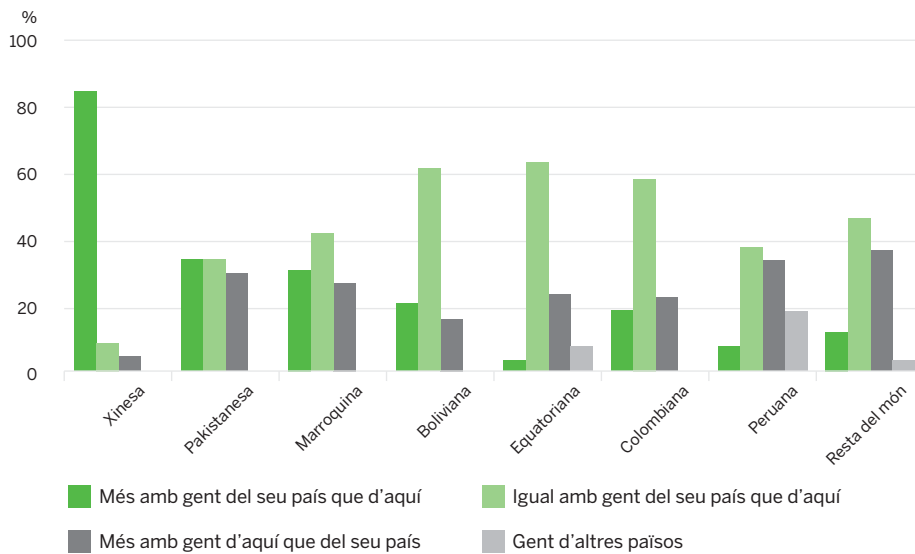
En tercer lloc, el districte de residència demostra tenir una influència també important en l'establiment de relació social amb persones autòctones i d'altres països: Ciutat Vella destaca com el districte on les persones estrangeres es relacionen més amb gent del seu propi país. Després de Ciutat Vella destaquen Sants-Montjuïc i Nou Barris com a districtes amb un percentatge també alt de persones estrangeres que es relacionen majoritàriament amb gent del mateix país d'origen, si bé la situació majoritària sigui de la mateixa relació amb gent d'aquí que del país d'origen. Finalment, els districtes d'Horta-Guinardó, Gràcia, Sant Martí, Sant Andreu i l'Eixample destaquen perquè mostren una situació bastant

**Gràfic 14. Origen de les persones amb qui es relaciona la persona immigrant segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**



\* Mostra de 889 persones per al 2005.

**Gràfic 15. Nacionalitats amb les quals es relacionen les persones immigrants segons la nacionalitat pròpia. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005 i 2007**



\* Mostra de 200 persones per a 2007.

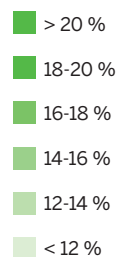
equilibrada entre els que es relacionen majoritàriament amb gent d'aquí i els que es relacionen majoritàriament amb gent del país d'origen.

Lògicament, aquests resultats vénen explicats per la distribució desigual de la immigració entre els diferents districtes de la ciutat. Ciutat Vella presenta la concentració més alta de població estrangera (39,7%) i aquesta situació fa més improbable (o innecessari) l'establiment de relacions amb persones autòctones, i afavoreix, en canvi, el desenvolupament de les xarxes relacionals amb altres estrangers del mateix origen. Si a més les nacionalitats predominants en aquest districte corresponen a aquelles amb poc domini del castellà i català (per exemple, pakistanesa, filipina i

marroquina), la tendència es reforça encara més (mapa 1).

Finalment, la quarta i última variable que demostra tenir una alta correlació amb el tipus de relacions predominants que s'estableixen és el nivell d'estudis: a més nivell d'estudis, més probable és la relació amb persones autòctones. Per contra, a menor nivell d'estudis es tornen molt més predominants les relacions amb persones del mateix origen. Els estudis, a més, predisposen a una relació superior amb persones estrangeres d'altres països. No podem oblidar, també, que el nivell d'estudis està molt vinculat a un aprenentatge més alt del català i el castellà, i a una integració laboral i residencial molt més diversificada quant a ocupa-

**Mapa 1. Percentatge de població estrangera sobre el total de població empadronada i principals nacionalitats, per districtes. Barcelona, 2008**



Font: Padró municipal d'habitants, dades d'1 de gener de 2008. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

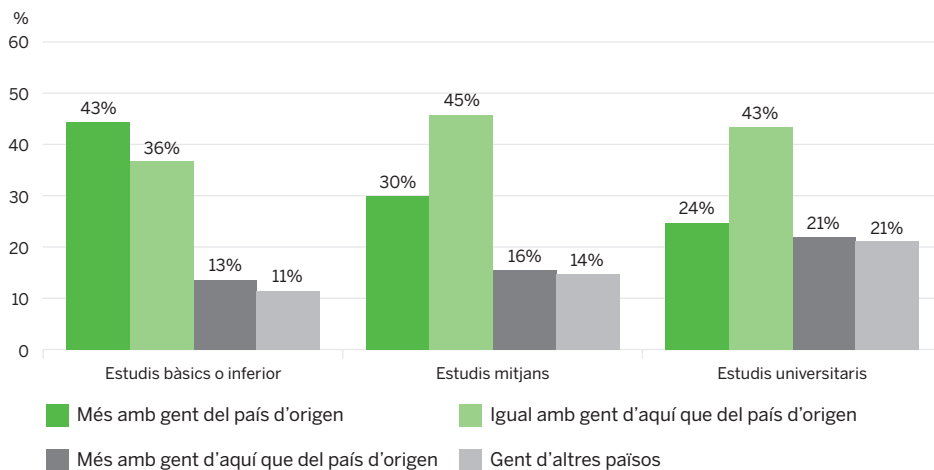
cions i barris de residència, que afavoreixen, per tant, l'entrada en xarxes de relació autòctones (gràfic 16).

Hem identificat quatre factors explicatius del nivell desigual d'integració intercultural de la població estrangera com els més significatius: el domini

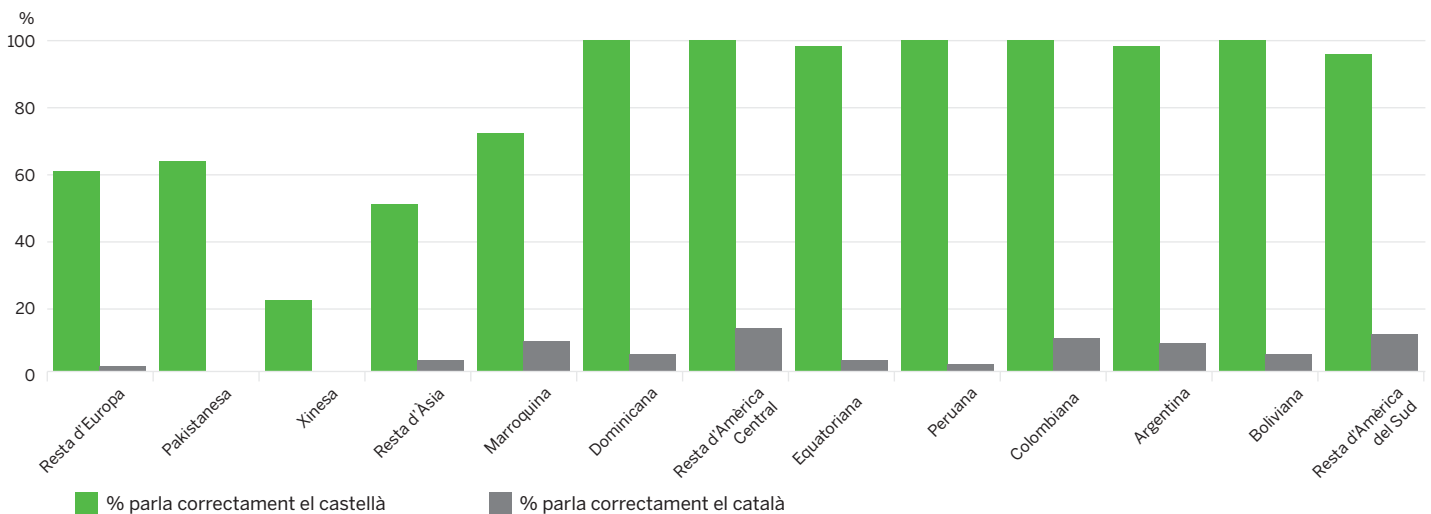
del castellà i el català, la nacionalitat, el districte de residència i el nivell d'estudis. La particularitat de la ciutat de Barcelona és la confluència d'efectes d'aquestes variables explicatives en uns mateixos col·lectius, que accentuen les diferències en les dinàmiques d'integra-

ció social. Així, nacionalitats de llengua llatina com la colombiana, l'argentina o la peruana presenten un nivell d'estudis elevat, més aprenentatge del català i una gran dispersió residencial. En un punt més intermedi quant a l'aprenentatge de l'idioma, dispersió i estudis, trobaríem nacionalitats com l'equatoriana o la boliviana. Finalment, són nacionalitats de parla no llatina (marroquins i asiàtics) les que presenten més concentració en els barris amb més percentatge de població estrangera (Ciutat Vella, Sants-Montjuïc i l'Eixample), les que denoten un nivell d'estudis més baix i les que també tenen un aprenentatge menor del castellà i el català. Les distàncies entre aquests col·lectius pel que fa al grau de relacions interculturals són per tant elevades. Podem veure algunes de les associacions entre les quatre variables assenyalades als gràfics 17 i 18.

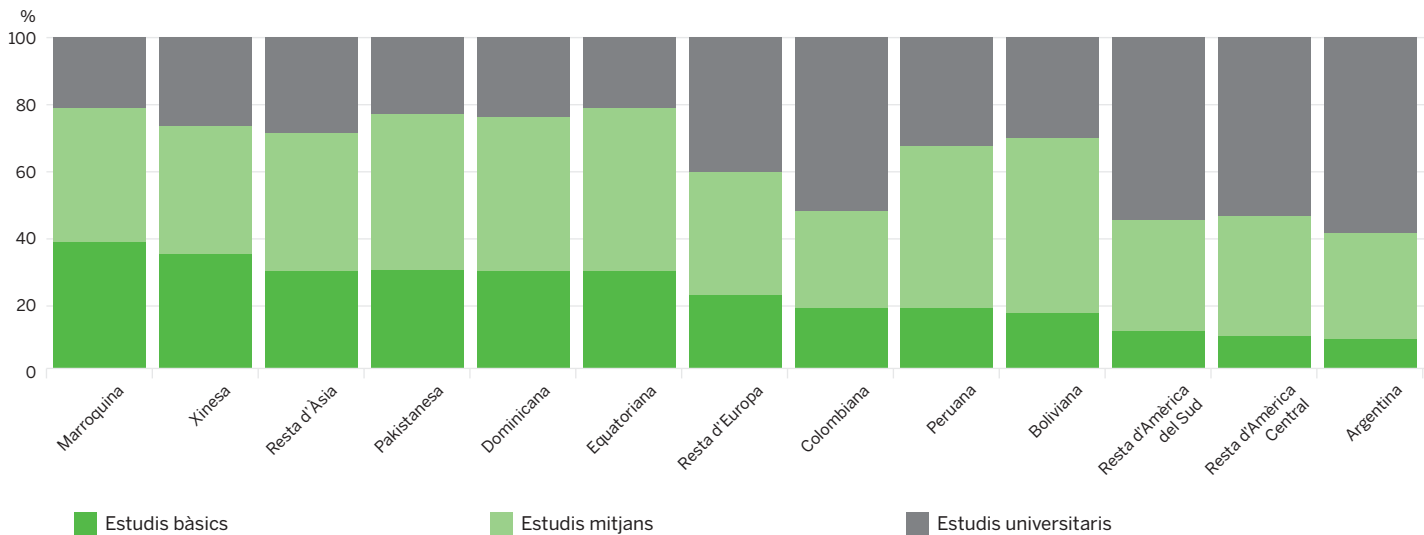
**Gràfic 16. Grups de relació segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**



**Gràfic 17. Grau de coneixement del català i el castellà segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**



Gràfic 18. Nivell d'estudis segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005



### Espais de relació

Com ja hem comentat, el capital social de les persones té molt més a veure amb la qualitat de les seves relacions socials que amb la quantitat, ja que totes elles no tenen ni el mateix pes ni el mateix valor en la vida de les persones. Malauradament, les dades analitzades ens aporten només un indicador indirecte sobre la natura de les relacions socials a través de la pregunta sobre els espais on es produeixen. Atenent a aquesta pregunta, observem la importància primordial del treball com a espai de relació amb persones espanyoles. Juntament amb l'anterior, els locals d'oci (bars, restaurants, discoteques) i els domicilis són també espais de relació principals, tot i que no sempre deslligats del treball (recordem que la restauració i la neteja domèstica són, l'any 2007, els principals llocs de

treball de les persones estrangeres ocupades) (gràfic 19).

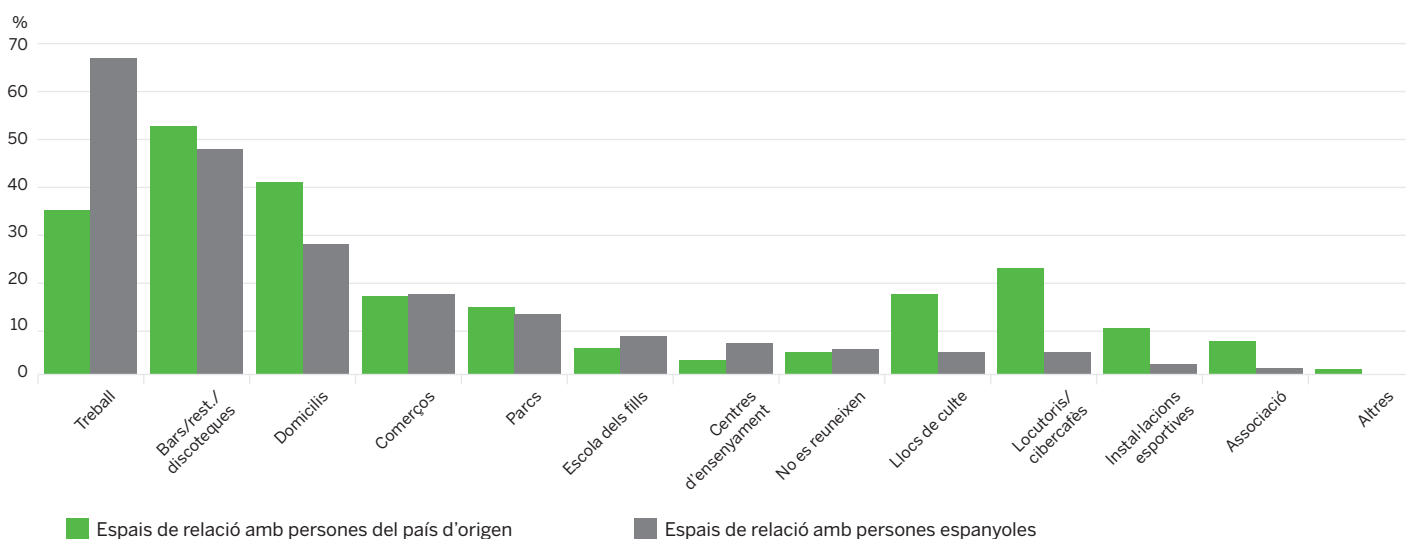
Com fa variar el pas del temps els espais de relació entre persones espanyoles i estrangeres? A grans trets, s'observa una certa diversificació, de manera que juntament amb el treball, que es manté com el principal espai de relació amb població espanyola –i per tant també d'aprenentatge de les llengües vehiculars– assoleixen més significació altres espais de relació com ara els bars i restaurants, els domicilis i l'escola dels fills. Perden, en canvi, significació els parcs i els centres d'ensenyament, molt més freqüents durant els primers anys de residència a la ciutat (gràfic 20).

Quant als llocs de relació amb persones del país d'origen, destaquen en primer lloc els bars, els restaurants i les discoteques. Els que més utilitzen

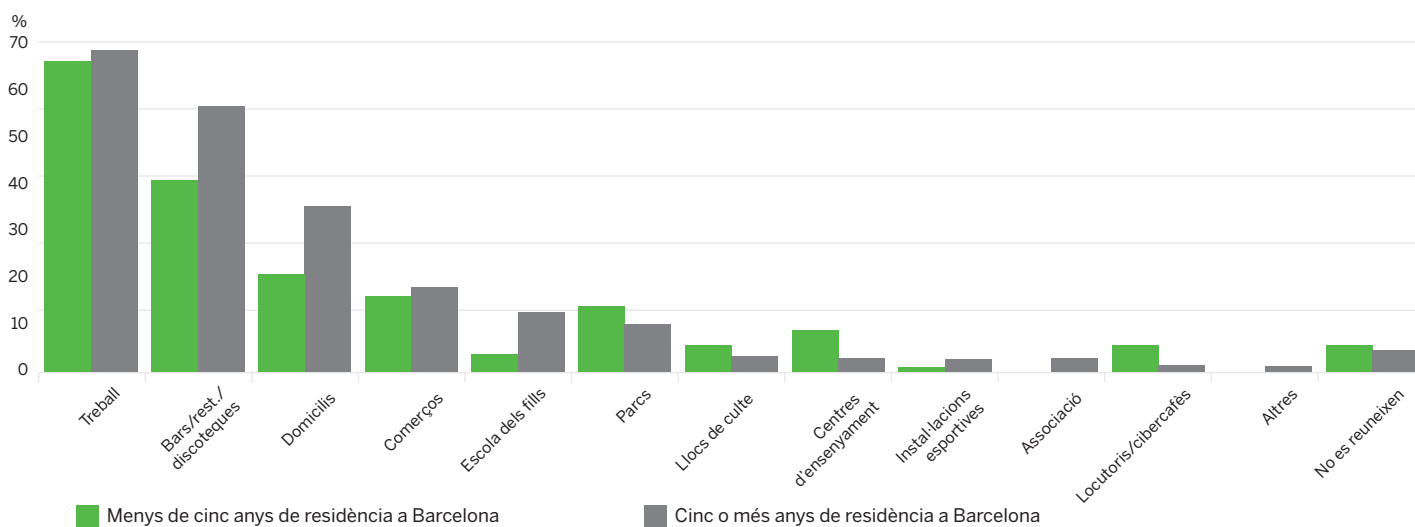
aquests espais per a la relació amb paisans són els marroquins (bars), seguits dels equatorians (bars i discoteques). No hi ha diferències substancials per nacionalitats pel que fa al domicili com a espai de relació amb connacionals i, en canvi, sí que les trobem en el treball: per a un 82% dels xinesos el treball és un espai de relació amb connacionals, seguits a distància dels pakistanesos (48%), molt concentrats en negocis propis del comerç i la restauració. Durant els primers anys de residència tenen també força importància els locutoris com a llocs de relació amb paisans i els centres de culte en el cas dels immigrants musulmans. D'altra banda, els parcs com a espai de relació tenen a veure amb les condicions d'habitatge, de manera que entre aquells que viuen en situacions de més ocupació (sis o més inquilins) s'apunta un ús superior



**Gràfic 19. Espais de relació amb persones del mateix origen i espanyoles. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



**Gràfic 20. Espais de relació amb persones espanyoles segons el temps de residència. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



d'espais públics com els parcs, ja que els usos dels espais públics estan condicionats per la disponibilitat d'espai privat.

**Suport en les xarxes**

Entrem a continuació en un aspecte tan rellevant o més que els espais de relació: la utilització de les xarxes. El major o

menor suport dels estrangers en les xarxes de relació primàries (familiars i amics) o secundàries (coneguts, contactes professionals...) té un paper impor-

tantíssim en la integració socioeconòmica i reforça les desigualtats ètniques i de gènere que hem constatat a l'apartat anterior. De nou, el nivell d'estudis destaca com la variable més explicativa de les diferències trobades. Passem a analitzar aquesta qüestió per parts.

En primer lloc hem de destacar que el paper més o menys central que tenen les xarxes de relació ètniques durant el procés d'integració, en bona mesura, ve predeterminat pel pes que tenen com a recurs d'acollida en el moment de l'arribada a Barcelona. De fet, és la presència prèvia de família i amistats el que ha determinat l'elecció específica de Barcelona com a destinació en el cas de la majoria d'immigrants extracomunitaris, especialment d'aquells amb baix nivell d'estudis: la majoria de persones immigrants amb estudis secundaris o inferiors tenien familiars a Barcelona, i això va ser el principal motiu per triar aquesta ciutat com a destinació específica. Per als que tenen estudis superiors és molt menys freqüent la presència prèvia de familiars i, en canvi, cobra més importància la presència d'amics.

Constatem la mateixa diferència entre homes i dones, de manera que ser dona i tenir un baix nivell d'estudis fa màxima la importància de tenir familiars en el lloc de destinació a l'hora d'emigrar; mentre que ser home i amb estudis superiors fa mínima aquesta condició i esdevé més clau la presència d'amistats. Podem observar també la importància dels familiars de segon ordre (germans, oncles, cosins, avis...)

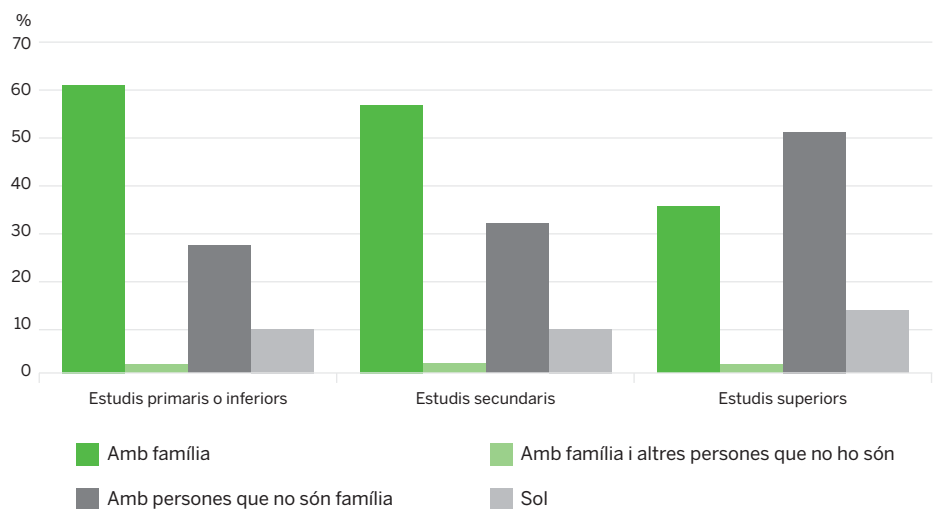
dins el concepte de família. Si bé es donen també diferències entre nacionalitats en l'ús de les xarxes familiars a l'hora d'immigrar, sembla que aquestes diferències vénen molt explicades per les desigualtats de partida en el nivell d'estudis. Així, que un 70% de la població marroquina vagi a viure amb familiars en arribar, i que aquest sigui el cas de «només» un 34% de l'argentina, vindria explicat, en gran mesura, per les desigualtats educatives de partida entre els emigrants d'aquestes dues nacionalitats.

El paper de les xarxes migratòries com a recurs d'acollida és igualment molt més alt en les persones que tenen estudis baixos. D'aquesta manera, tal com mostren els resultats a continuació, la majoria d'immigrants amb

estudis primaris o secundaris van anar a viure amb familiars (de primer o segon ordre) en arribar a Barcelona, mentre que la majoria dels que tenen estudis superiors van anar a viure amb persones que no són familiars (amics, desconeguts, etc.). D'altra banda, el paper de la xarxa és també molt més important (i diferent) en les dones que els homes, de manera que fins i tot quan comparem homes i dones amb el mateix nivell d'estudis, el suport de les dones en la família a l'hora d'immigrar és sempre major (figures 21 a 24).

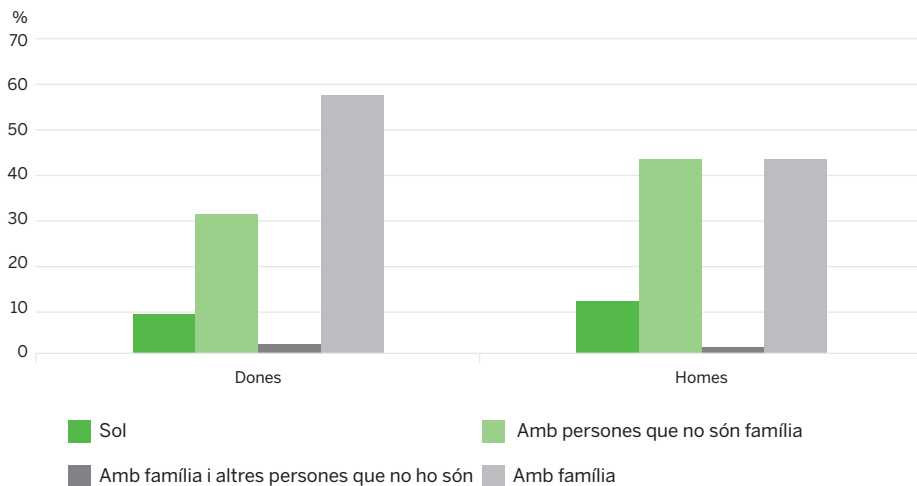
La tendència a buscar el suport de persones del país d'origen durant el procés migratori és també inversament proporcional al nivell d'estudis: a menor nivell d'estudis, més central és el paper dels familiars i amics del

**Gràfic 21. Amb qui va anar a viure la persona immigrant quan va arribar, segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**



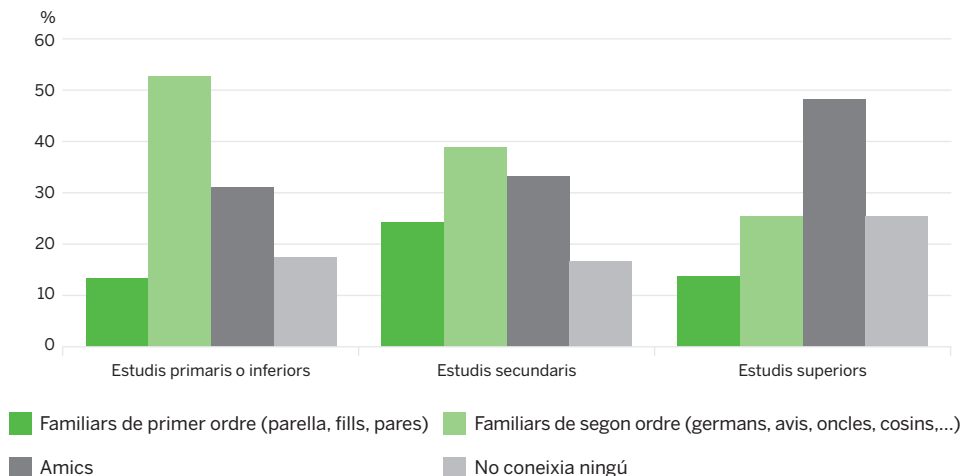
\* Pregunta no repetida en les onades de 2006 i 2007.

**Gràfic 22. Amb qui va a anar a viure la persona immigrant quan va arribar, segons el sexe. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**

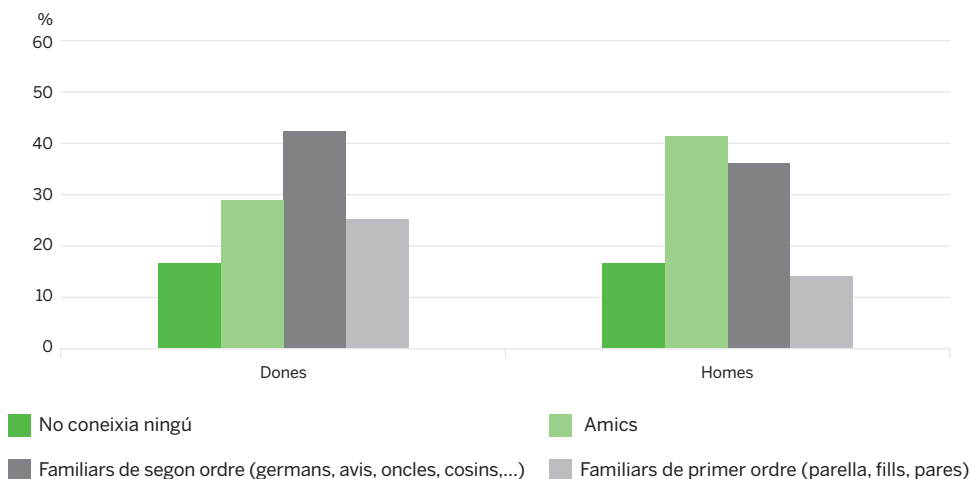


\* Pregunta no repetida en les onades de 2006 i 2007.

**Gràfic 23. Coneixement de persones residents abans de la immigració segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



**Gràfic 24. Coneixement de persones residents abans de la immigració segons el sexe. Enquesta panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**

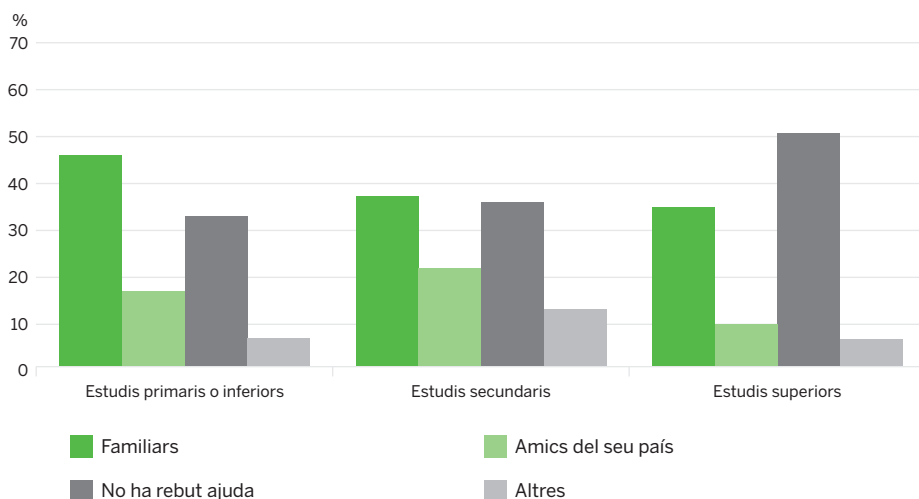


país d'origen a l'hora de proporcionar un primer habitatge, ajut econòmic i cercar treball en la societat receptora. Contràriament, a més nivell d'estudis, més independència respecte dels familiars i amics del país d'origen i més autonomia es demostra a l'hora de cercar habitatge, feina, etc. (gràfics 25 a 27).

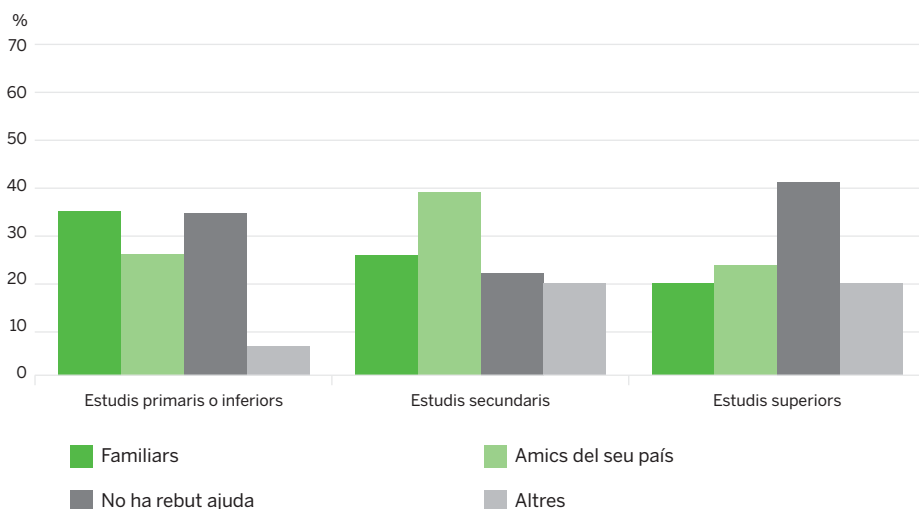
Adicionalment, constatem que les dones es recolzen més en els familiars si necessiten ajuda econòmica, trobar feina o cercar habitatge, mentre que en els homes prenen més rellevància els amics del país d'origen. Per exemple, un 32,9% de les dones davant un 22,9% dels homes van rebre ajuda econòmica de la família en arribar a Barcelona, mentre que un 24,4% de les dones i un 38,1% dels homes van rebre ajuda d'amics del país d'origen. Per trobar habitatge, un 55% de les dones i un 37,3% dels homes han rebut ajuda de familiars, i un 24,4% de les dones i un 43,2% dels homes han rebut ajuda d'amics del seu país.

Les xarxes familiars i d'amics del país d'origen tornen a destacar com el principal recurs per a la inserció laboral: la majoria dels estrangers que tenen estudis secundaris i sobretot primaris han trobat la feina actual a través de familiars i/o amics del país d'origen. Contràriament, els que tenen estudis superiors han trobat el seu treball actual majoritàriament a través d'altres canals més formals de la societat autòctona com són l'autocandidatura, la premsa, Internet, empreses de treball temporal, oficines d'ocupació, etc. També els fami-

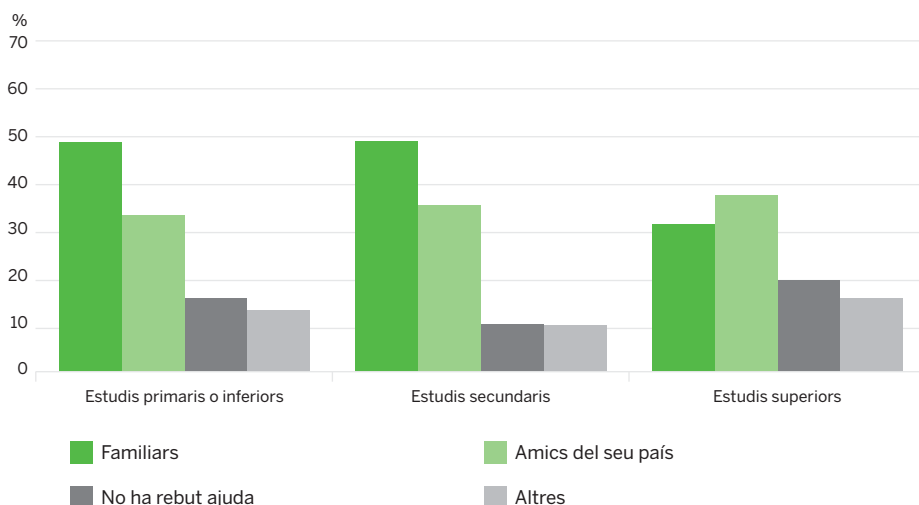
**Gràfic 25. Origen de l'ajuda econòmica rebuda en arribar segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



**Gràfic 26. Origen de l'ajuda per trobar feina rebuda segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



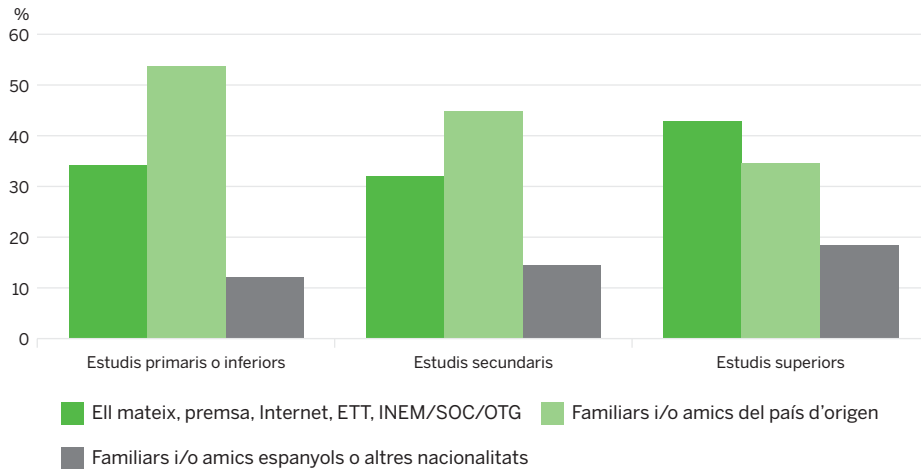
**Gràfic 27. Origen de l'ajuda rebuda per trobar habitatge segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



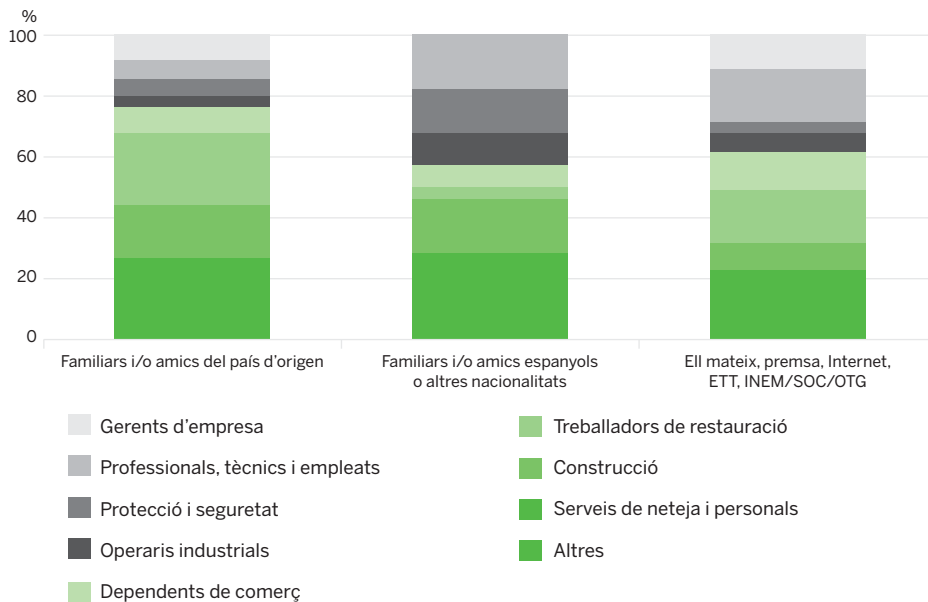
liars i/o amics espanyols o d'altres nacionalitats han tingut més importància entre els que tenen estudis superiors en la consecució de treball (gràfic 28).

Sense posar en dubte l'eficiència d'aquestes xarxes a l'hora de proporcionar suport econòmic, residencial i, sobretot, afectiu, sembla cert que el tipus de treball a què donen accés tendeix a reforçar els nínxols laborals preestablerts entre la població estrangera, sense afavorir la mobilitat laboral: el tipus d'oportunitats laborals que s'obren a través dels familiars i amics acostumen a ser similars a les que ells mateixos tenen. Tal com ens mostren els gràfics 29 i 30, entre els que han trobat feina a través de familiars i/o amics del país d'origen es dona més concentració en els sectors de la neteja, la restauració i la construcció, mentre que els que han trobat feina a través dels canals de la societat d'acollida (premsa, Internet, ETT, INEM...) presenten més diversificació de categories socioprofessionals. Addicionalment, hi ha una correlació entre haver trobat la feina a través de familiars i amics del país d'origen i treballar sense contracte, mentre que haver trobat treball fora d'aquestes xarxes es correlaciona amb unes millors condicions de contractació. En definitiva, les xarxes de relació del país d'origen poden ser considerades un bon recurs per trobar treball, però dependre únicament d'aquest recurs i no utilitzar altres canals per a la cerca de feina limita les oportunitats laborals a les quals s'accedeix.

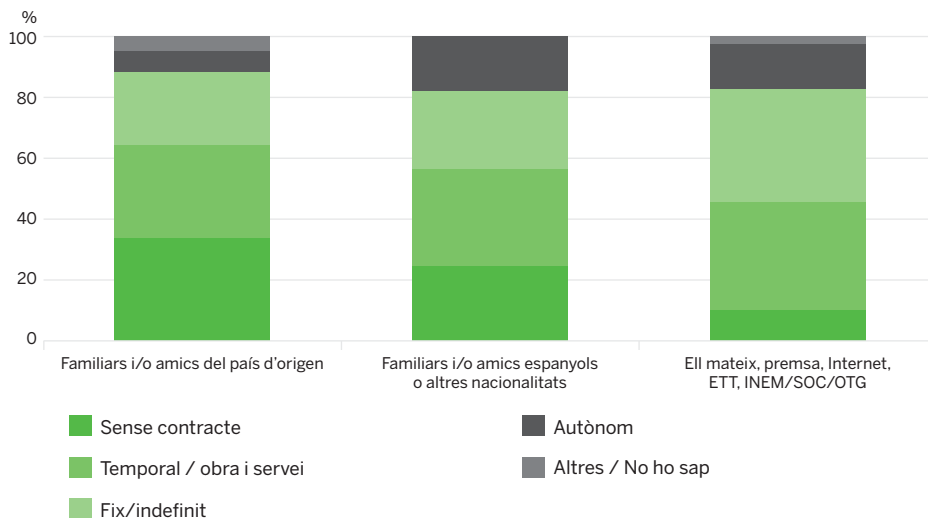
**Gràfic 28. Via per trobar feina segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



**Gràfic 29. Via per obtenir la feina actual o l'última feina segons el tipus de feina. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



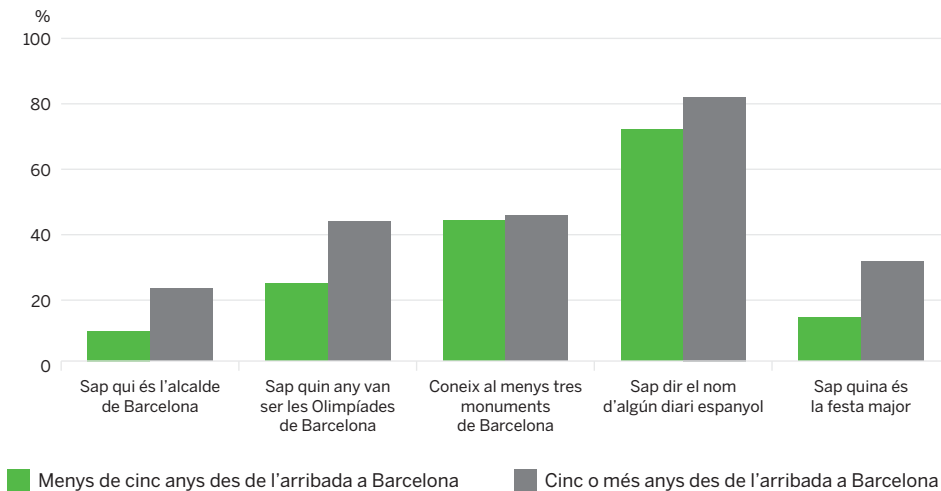
**Gràfic 30. Tipus de contracte laboral segons la via d'obtenció de la feina. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



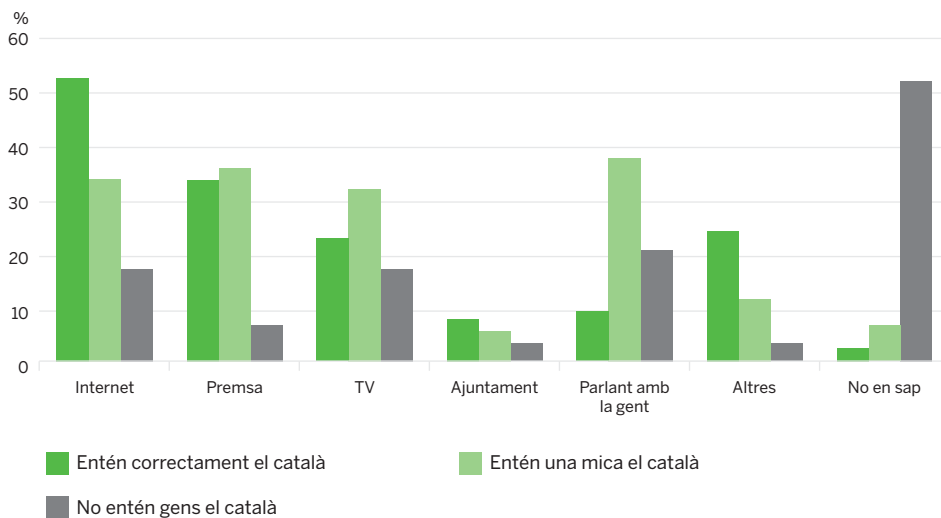
**Coneixement de la ciutat, accés a la informació i associacionisme**

En un pla molt diferent, el del coneixement dels símbols o emblemes de la ciutat, l'enquesta de 2007 fa als enquestats algunes preguntes específiques per extreure aquest grau de coneixement. Com veiem al gràfic, es pot considerar baix, especialment durant els primers anys, i podria ser causat pel fet que l'elecció específica de Barcelona com a destinació té molt més a veure amb la presència prèvia de familiars i amics que no pas amb un interès particular per la ciutat (segons les dades de l'enquesta de 2005, un 64% dels enquestats ha triat Barcelona perquè hi tenia familiars, amics o la parella). D'altra banda, la prioritat tan gran que assoleixen qüestions com el treball o l'habitatge fa que el coneixement cultural de la ciutat passi a un segon terme. Després de cinc anys de residència aquest coneixement ha augmentat, però és molt lluny de poder ser considerat alt, de manera que podem inferir que el coneixement de la cultura local no és només una qüestió de temps, sinó que té a veure també amb altres factors determinants. De les variables estudiades, entendre correctament el català es demostra com la més vinculada a un major coneixement de la cultura local: efectivament, la llengua és la clau que permet entrar en contacte amb la cultura autòctona, però l'aprenentatge de la llengua indica ja en si mateix una immersió superior en la cultura receptora (gràfic 31).

**Gràfic 31. Coneixement de símbols i emblemes de la ciutat segons el temps transcorregut des de l'arribada. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



**Gràfic 32. Font d'informació sobre la ciutat segons el grau de coneixent del català. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2006**



Juntament amb el coneixement del català, trobem igualment el nivell d'estudis, que condiciona en gran mesura un altre element central de la

integració sociocultural: els mitjans de comunicació a través dels quals les persones estrangeres s'informen sobre la ciutat on viuen. Entre la població

estrangera amb baix nivell d'estudis i sense domini del català/castellà, són les xarxes de relació informal amb altres persones les que prenen el paper principal com a transmissores d'informació. Contràriament, entre les persones amb estudis superiors i un nivell alt de comprensió del català/castellà, és Internet i la premsa (mitjans escrits) els que adopten el paper principal. Les xarxes de relació personal són sens dubte molt eficients en la transmissió d'informació, però sovint es tracta d'informació parcial i esbiaixada. Tal com passava amb el paper de les xarxes de relació informal per a la cerca de feina, si es depèn exclusivament d'aquestes xarxes, les oportunitats d'accés a la informació són menors que si s'utilitzen altres mitjans addicionals d'informació, com són la premsa i Internet. Sabent que les nacionalitats estrangeres presents a Barcelona són molt desiguals quant a nivell d'aprenentatge del català i nivell d'estudis, és lògic que la població colombiana i peruana mostrin ser les que s'informen més a través dels mitjans escrits; que la pakistanesa, marroquina i boliviana es recolzin, en canvi, molt més sobre les xarxes de relació informal per obtenir informació, i que la xinesa sigui la més desorientada a l'hora de cercar informació sobre la ciutat (gràfics 32 a 34).

Finalment, l'enquesta panel de 2006 preguntava específicament per la participació en associacions. Podem veure com la pertinença a associacions és minoritària. El tipus d'associacions

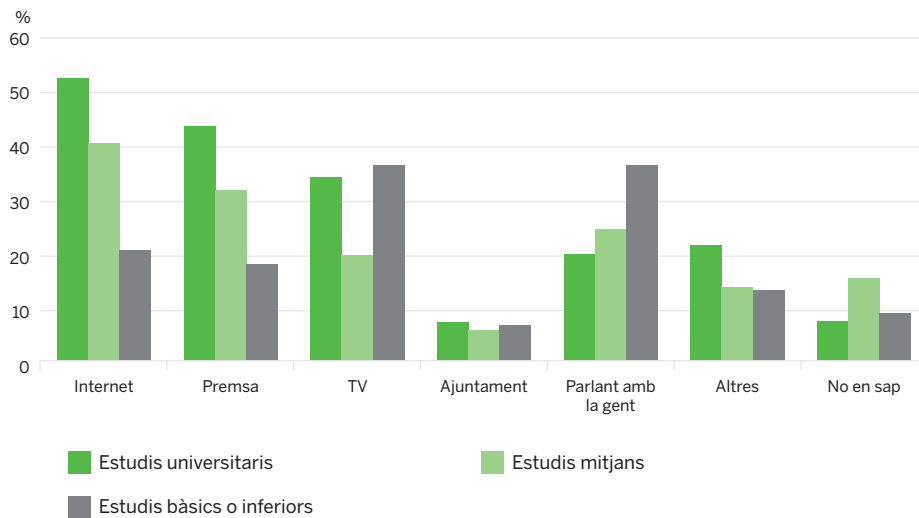


més nomenades són les de tipus cultural (10%), seguides de les religioses (8%) i esportives (7,5%). La participació més minoritària és la que es dona en

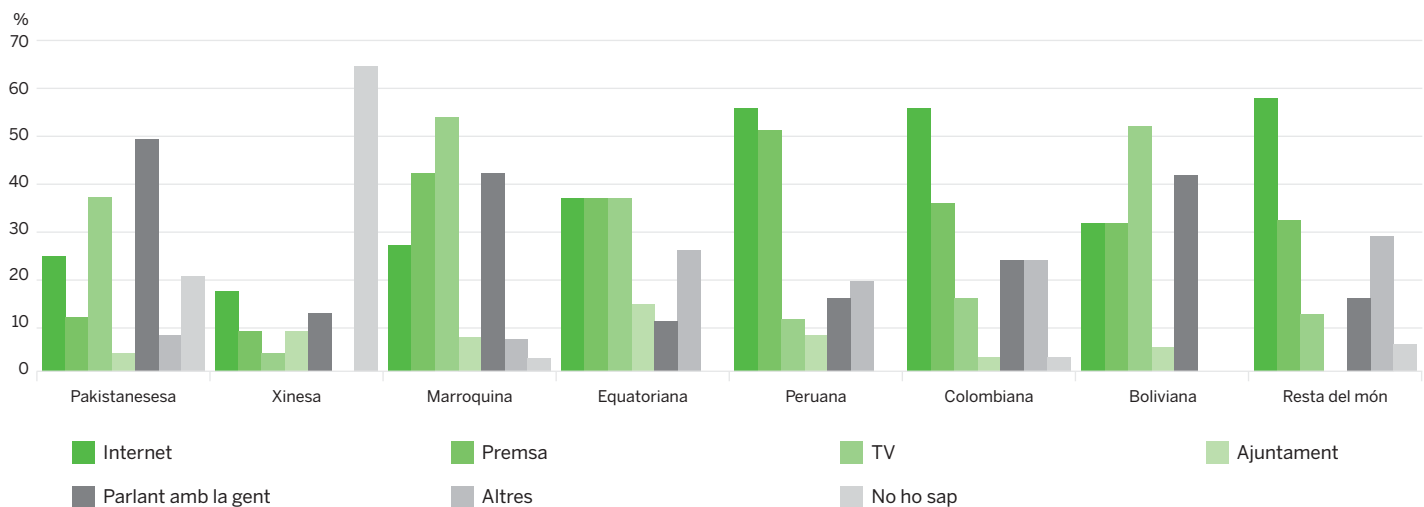
associacions polítiques (0,5%), veïnals (1,5%) i sindicals (2,5%). La pertinença a associacions del país d'origen és també baixa (9% el 2006), i l'assistència a actes

populars organitzats per entitats del país d'origen se situa, l'any 2007, en un 21% dels enquestats. La participació en entitats del país d'origen i l'assistència a actes organitzats per aquest tipus d'associacions no s'hauria d'entendre pas com una manca d'integració en la societat receptora, sinó al contrari: les dades apunten que les persones que participen en associacions del país d'origen tenen un domini de la llengua, un grau de relació amb persones autòctones, un nivell d'estudis i un nivell econòmic relativament més alts que les que no hi participen (gràfics 35 i 36).

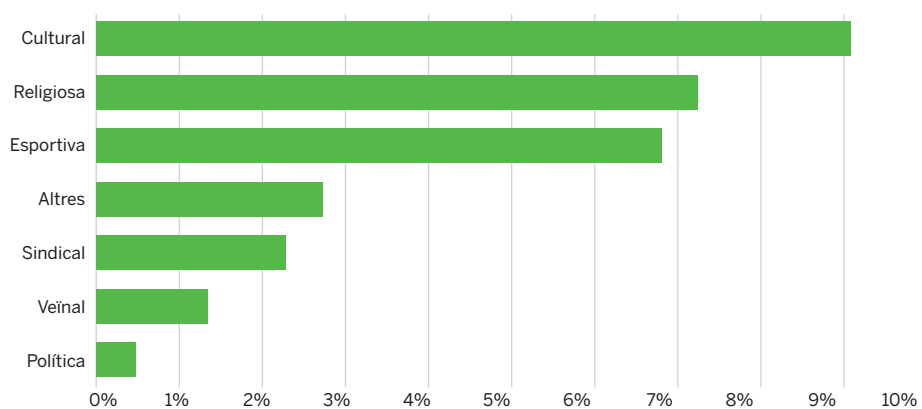
**Gràfic 33. Font d'informació sobre la ciutat segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2006**



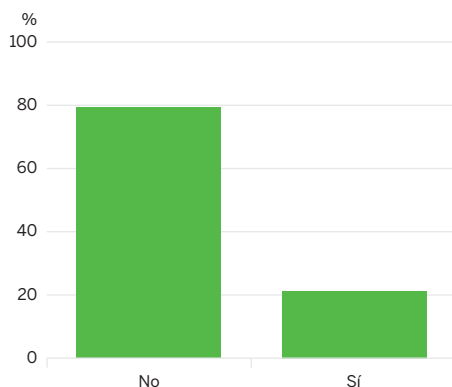
**Gràfic 34. Font d'informació sobre la ciutat segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2006**



**Gràfic 35. Pertinença a alguna entitat o associació segons la seva tipologia. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2006**



**Gràfic 36. Assistència a actes populars del país d'origen. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



### Conclusions

De tot l'anterior podem extreure algunes conclusions: en primer lloc, el paper determinant que desenvolupen les xarxes socials en tot el procés migratori. Tant per a la integració econòmica (trobar feina, habitatge, etc.) com per a la integració cultural (l'accés a la informació, l'ús de serveis, etc.), moltes persones estrangeres es recolzen

principalment en els familiars i amics del país d'origen. El suport en aquestes xarxes és molt més agut entre les que emigren amb baix nivell d'estudis i que parteixen d'un menor domini dels idiomes de la societat d'acollida. Tanmateix, aquest suport en altres persones estrangeres del mateix origen té com a conseqüència fer més lent l'aprenentatge del català i/o el castellà, l'establiment de relacions amb persones autòctones i tenir menys accés als recursos i serveis de la societat d'acollida. A més, en l'àmbit laboral les xarxes ètniques tendeixen a reproduir en bona mesura els nínxols laborals ètnics i la concentració residencial en determinats barris. Contràriament, un nivell d'estudis alt fa més probable el procés invers: aprendre més ràpidament el català i el castellà, establir relacions interculturals amb persones espanyoles i d'altres nacionalitats, ampliar el ventall d'oportunitats ocupacionals i la distribució territorial, i tenir més accés als canals d'informació i als

recursos i serveis de la societat autòctona. Juntament amb els estudis, hi ha un efecte addicional de gènere bastant clar que fa que les dones se circumscriuïn més que els homes a la xarxa de familiars del país d'origen, mentre que els homes ho fan més en la xarxa d'amics, siguin del país d'origen o d'aquí.

En segon lloc, cal tenir present que el protagonisme d'aquestes xarxes està en bona mesura predeterminat des del moment de l'arribada, ja que la manera com s'emigra (la destinació que s'escull, la informació de partida que es té de la societat de destinació, les persones amb qui es va a viure en primer lloc) es configura a l'entorn de les xarxes migratòries: les persones, especialment les que tenen un nivell d'estudis baix, i especialment si són dones, emigren allà on tenen familiars de primer i segon ordre. A diferència d'aquestes, els emigrants amb un nivell d'estudis més alt, especialment si són homes, emigren molt més sovint fora de les xarxes familiars, tot i que la importància dels contactes amistosos sigui molt gran. Aquest fet fa que des de l'inici tinguin més contacte amb persones i recursos de la societat de destinació, a més del contacte que puguin també establir amb persones del país d'origen, i això els obre més oportunitats d'integració que dependre únicament de les xarxes ètniques, malgrat l'aixopluc inestimable que aquestes puguin reportar en moments de necessitat.

Vet aquí, precisament, la importància de les polítiques d'acollida en la

promoció de la integració econòmica i intercultural dels estrangers: posar a l'abast de tots els estrangers, independentment de les seves característiques socioculturals de partida i des del moment de la seva arribada, els recursos d'autonomia i promoció personal que ofereix Barcelona, per tal d'igualar les seves oportunitats al llarg de la seva trajectòria immigratòria. La manca d'aquestes polítiques fa recaure en les xarxes ètniques tot el pes de l'acollida i de la transmissió d'informació als nouvinguts estrangers, funció que poden fer de manera molt eficient i que a més té un paper en seva integració, però que objectivament no afavoreix un model intercultural de societat, ni la igualtat socioeconòmica entre els col·lectius.

### 3. Identificació i satisfacció subjectiva de les persones immigrants amb la ciutat de Barcelona

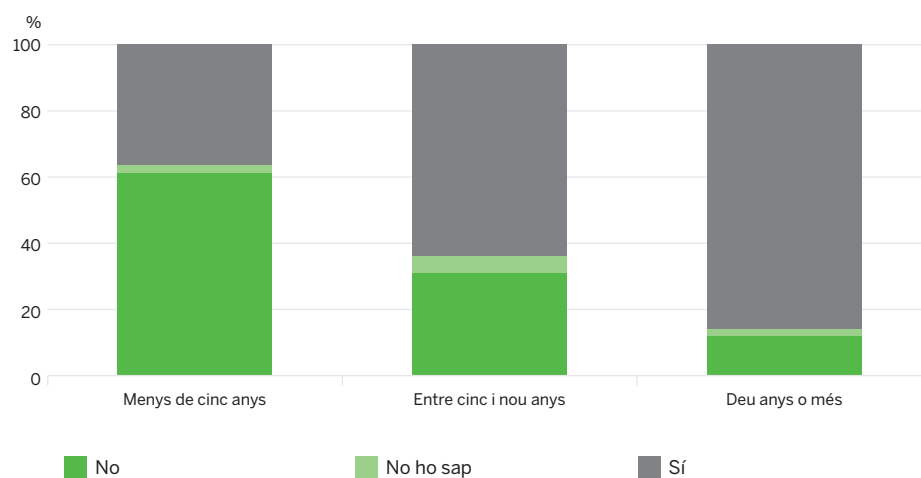
La integració ha estat entesa per alguns autors com el grau en què un individu experimenta un sentiment de pertinença a un grup. Aquesta definició destaca el component subjectiu de la integració, el seu nucli seria el sentiment de pertinença dels individus a la societat on s'insereixen. Podríem dir en aquest cas que un immigrant està integrat quan considera que pertany a un grup, entès aquí com el conjunt de la societat receptora. La limitació que planteja aquesta definició és que no té en compte el punt de vista d'aquesta societat, ja que es pot negar a reconèixer aquesta

pertinença (Gómez; *et altri*, 2005: 9). El principi de reciprocitat de la integració pren així tot el seu sentit: per estar integrat, hom ha de sentir-se part d'un grup i ser reconegut pels altres efectivament com a membre.

En relació amb la dimensió subjectiva de la integració, tenim, com a principal indicador, la pregunta formulada a l'enquesta panel de 2006 i 2007: «Es considera barceloní?». Com a resultat general, hem de dir que l'any 2007 un 51,5% respongué que sí a aquesta pregunta, un percentatge pràcticament igual al de l'any 2006. La principal variable que distingeix les persones que responen afirmativament de les que responen negativament és el seu temps de residència a Barcelona, de manera que a partir del cinquè any de residència comença a ser majoritari el sentiment de pertinença a la ciutat (gràfic 37).

Tanmateix, cal tenir en compte que el concepte de «societat barcelonina» és un concepte abstracte. En realitat, l'experiència social que té un individu de la ciutat es limita a la xarxa de relacions familiars, de veïnatge, amistats i coneguts que estableix. Dotar de significació tota la resta de persones anònimes que poblen la ciutat com a membres d'una mateixa col·lectivitat i identificar-se sota un mateix paraigua conceptual és, sens dubte, una fita cultural important. El llenguatge, les festes locals, els emblemes i símbols de la ciutat són transmissors a través dels quals es construeix i es manté viu un imaginari de societat local que va més enllà de l'experiència directa de les persones. És per això que en la integració subjectiva de les persones és rellevant la seva participació social i el seu coneixement de la història, de les institucions locals i de la llengua autòctona.

**Gràfic 37. Sentiment de pertinença a la ciutat segons el temps de residència. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**

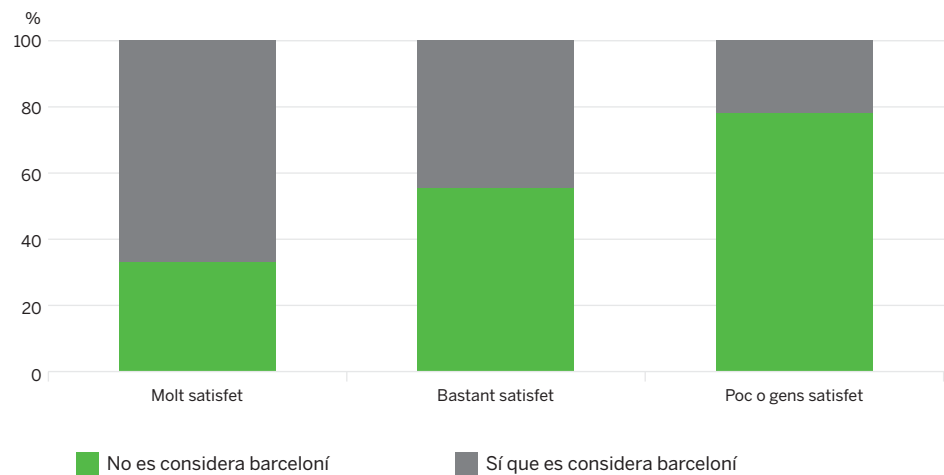


Més enllà d'això, sentir-se o no part de la societat barcelonina té relació, com és d'esperar, amb el grau de satisfacció amb la situació personal aconseguida: a més satisfacció personal amb viure a Barcelona, i més acollida se sent una persona, més s'identifica amb la ciutat. Aquí rau la importància de la societat receptora en la integració subjectiva de les persones immigrants: com més respectada i reconeguda se sent la persona nouvinguda, més respecta i aprecia la societat i la cultura d'acollida. La pregunta plantejada en l'enquesta panel de 2005 ens mostrava aquest efecte aparentment paradoxal: a més respecte percebut vers la pròpia cultura d'origen, més «d'aquí» se sent la persona immigrada.

La satisfacció, a diferència del que hem vist per a la integració econòmica i sociocultural objectiva de les persones, no està relacionada amb el nivell d'estudis. Tampoc no té a veure, en contra del que es podria esperar, amb el grau de similitud o dissimilitud ètnica o cultural. La satisfacció personal tindria més a veure amb les expectatives de partida i el «grup d'iguals» amb qui comparem i compartim la nostra situació. És de suposar que la satisfacció amb la xarxa de relacions personals que ens donen suport a la societat de destinació tingui un paper fonamental en la identificació amb la ciutat, però aquesta és una relació que no podem contrastar amb les dades disponibles (gràfic 38).

El darrer element que revela clarament la seva influència en el sentiment

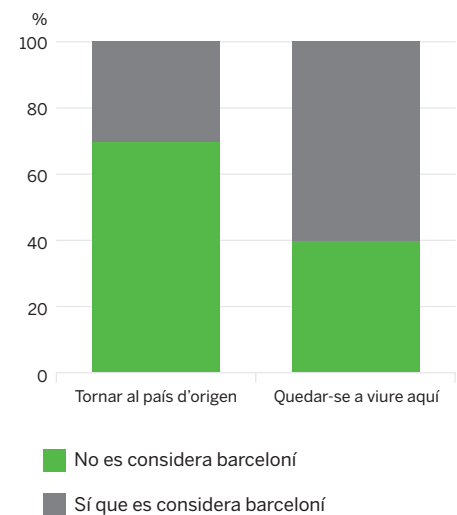
**Gràfic 38. Sentiment de pertinença a la ciutat i grau de satisfacció. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



de pertinença a la ciutat és la voluntat o no de retornar al país d'origen. Tenir una parella espanyola i el fet que els fills hagin nascut aquí són factors molt clars d'arrelament: mentre que un 88% dels que tenen fills nascuts a Espanya diuen que no volen tornar al país d'origen, els que tenen fills nascuts al país d'origen es reparteixen a parts iguals entre els que volen tornar i els que volen romandre aquí. En aquest últim cas, la intenció o no de reagrupar els fills és la darrera variable explicativa de la voluntat de retorn (gràfics 39 i 40).

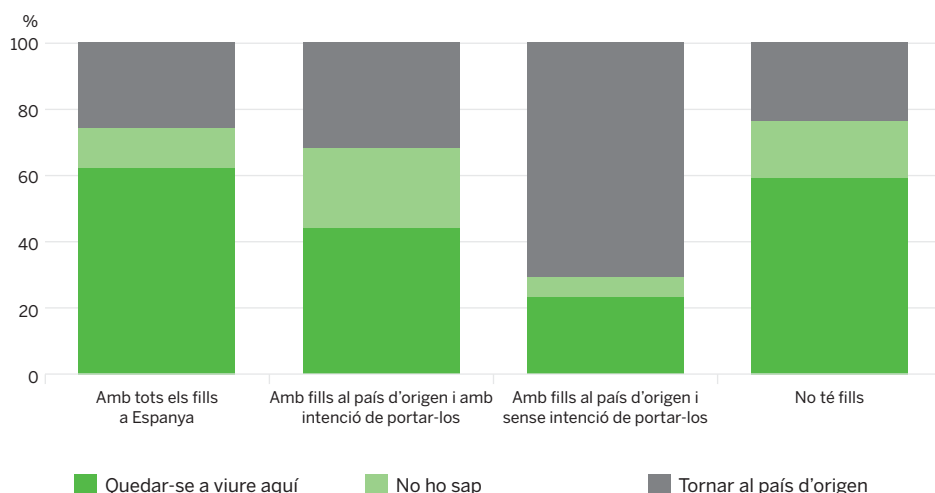
Per tant, la identificació amb i el sentiment de pertinença a la societat receptora té a veure amb l'avaluació subjectiva del procés migratori i la intenció de retorn. Aquestes variables diferents es correlacionen entre si, de manera que una satisfacció elevada amb el fet d'haver emigrat del país d'origen es correspon amb una menor

**Gràfic 39. Identificació amb la ciutat i voluntat de retorn al país d'origen. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007**



intenció de retorn i més sentiment de pertinença a la societat d'acollida. Però totes dues variables depenen també d'elements que s'han forjat en la socie-

**Gràfic 40. Voluntat de quedar-se o tornar al país d'origen en relació amb la situació actual dels fills. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005**



tat d'origen, com són les expectatives de l'emigració en la valoració que es fa dels resultats assolits i la situació familiar que es deixa al país d'origen en la idea de retorn.

#### 4. Els lligams entre la integració econòmica, sociocultural i subjectiva de les persones estrangeres immigrants

Són moltes les preguntes addicionals que ens podríem formular sobre la integració de les persones estrangeres arran de la lectura dels resultats de les enquestes analitzades. Però les enquestes no són un oracle que ens pugui respondre qualsevol pregunta, sinó únicament les que ja van ser previstes a l'hora de dissenyar-les.

Una pregunta que sorgeix en el moment d'explicar la integració de la

població estrangera és quin factor té més pes: ¿són les característiques individuals dels immigrants, com la seva motivació, la seva qualificació professional i acadèmica, el seu origen cultural i social el factor clau que determina els processos d'integració? ¿O és el context receptor, amb les seves lleis, la seva estructura laboral, residencial, les seves polítiques i la seva actitud cap als estrangers el factor que més pesa en les trajectòries dels immigrants? Lògicament, no hi ha una resposta a aquesta pregunta, ja que cap dels dos factors no són fixos: les característiques de les persones immigrants han variat amb les diferents onades migratòries, de manera que les nacionalitats, els motius de la immigració, les edats, les composicions familiars, el bagatge social i cultural dels immigrants que

han nodrit la ciutat s'ha transformat i diversificat en els últims anys. De la mateixa manera, el context receptor ha canviat: les lleis i les polítiques d'immigració han estat modificades, en l'àmbit econòmic s'ha experimentat un cicle expansiu que ha tocat sostre, en el sociodemogràfic la ciutat ha estat marcada per la tendència a l'envelliment de la població autòctona i la sortida de molta població cap a municipis de les rodalies seguint les dinàmiques del mercat immobiliari. La integració és, així doncs, el resultat complex de diferents determinants que interactuen simultàniament. En aquest article hem analitzat una part d'aquesta constel·lació complexa de condicionants, que és la que té a veure amb les característiques i el bagatge de la població estrangera.

Segons que hem pogut veure en els apartats anteriors, el temps transcorregut des de l'arribada a Barcelona ha marcat tendències positives en relació amb la integració, entre les quals destaca la diversificació del ventall d'ocupacions, l'augment del coneixement de les llengües vernacles, de les relacions socials amb persones autòctones i del sentiment de pertinença a la ciutat. Tot i així, entre la població immigrant amb una mateixa antiguitat a la ciutat les diferències continuen sent prou significatives com per cercar altres possibles variables explicatives. Entre aquestes darreres destaca clarament la influència del nivell educatiu en el procés d'integració, fins al punt de desdibuixar

la influència de la nacionalitat en les mateixes condicions educatives.

Aquest resultat no resulta estrany: en una ciutat com Barcelona, altament urbanitzada, amb domini del sector terciari i alfabetitzada, que suposadament avança cap a una economia de la informació i del coneixement, és evident que el nivell d'estudis esdevé cabdal per a la integració i la mobilitat social. El capital humà (en termes de coneixements, capacitació i habilitats) amb què emigren les persones estrangeres o que assoleixen posteriorment en la societat receptora té un paper clau en totes les dimensions de la integració: el capital humà supleix en bona mesura el paper de suport que altrament tenen les xarxes de conacionals en el país de destinació, ja que la persona immigrant tindria més autonomia a l'hora de cercar treball, habitatge, etc., a través dels canals existents a la societat d'acollida. A mitjà i llarg termini això es positiu per desenvolupar xarxes de relació amb persones autòctones i en conseqüència assolir un major domini de la llengua, que afavoreix un major coneixement de la cultura local i l'ús dels mitjans de comunicació i informació en les llengües autòctones. Aquesta dinàmica dona accés a millors oportunitats d'ocupació i ingressos: si bé la porta d'entrada al mercat laboral se situa per a gairebé totes les persones estrangeres extracomunitàries en els esglaons més baixos de l'escala laboral, la mobilitat que posteriorment s'experimenta té

molt a veure amb el grau de qualificació individual, les competències lingüístiques assolides i la immersió en xarxes locals de relació, informació i servei. En conclusió, podem afirmar que la relació amb la població autòctona, l'aprenentatge de la llengua i les oportunitats laborals són tres elements interrelacionats i el nivell d'estudis sembla que és la millor porta d'entrada dins d'aquest cercle «virtuós» que afavoreix simultàniament la integració econòmica, social i intercultural de les persones estrangeres.


Però la importància del nivell d'estudis no ens permet descartar la influència de l'ètnia (o la nacionalitat) en algunes instàncies específiques: per exemple, l'alt grau d'emprenedoria entre col·lectius com ara el xinès i el pakistanès representa un tret propi amb conseqüències potser tan importants com el nivell d'estudis en el procés d'integració econòmica: el desenvolupament d'un empresariat immigrant «ètnic» esdevé per a aquests col·lectius un mercat laboral propi on els recursos més valuosos no són les relacions amb els nadius ni el domini de les llengües autòctones, sinó les relacions ètniques. Aquesta via «alternativa» d'integració econòmica protagonitzada per alguns col·lectius asiàtics passa, així doncs, pel desenvolupament d'una pròpia economia «ètnica» capaç de permetre l'ascens econòmic de forma bastant independent de l'aprenentatge de la llengua i de la relació amb els autòctons. Es tracta d'una via relativament

amb èxit d'integració econòmica, tot i que no d'integració intercultural, ja que el grau de relació social amb persones autòctones, el domini lingüístic i el coneixement de la cultura receptora es manté força baix.

Una tercera situació la representen els col·lectius amb un baix nivell d'estudis que alhora tampoc no han desenvolupat una economia amb base ètnica: el cas més patent d'aquesta situació és el col·lectiu marroquí, que malgrat ser una de les nacionalitats amb més antiguitat a Barcelona denota unes condicions de treball, de domini lingüístic i de relació intercultural pitjors que les del conjunt de la població estrangera. Altres nacionalitats, com ara la boliviana o l'equatoriana, es trobarien en una situació similar, però la proximitat idiomàtica de partida i un nivell educatiu relativament més alt que els marroquins afavoriria, entre aquestes nacionalitats, una relativa millor integració sociocultural i econòmica amb el pas del temps.

Finalment, la integració subjectiva, o el sentiment de vinculació amb la ciutat, resta com una dimensió poc explicada. La relació més directa amb el sentiment de pertinença a Barcelona rau en el temps de residència a la ciutat. D'altra banda, la satisfacció amb la situació personal, amb les relacions amistoses i familiars, les expectatives de partida, l'assentament en termes familiars i les perspectives de retorn, a més de la percepció d'acolliment per part de la societat receptora són també



variables que influeixen en la integració subjectiva. Continua existint, tanmateix, un marge ampli de variabilitat no explicada en la dimensió subjectiva de la integració, veritable «caixa negra» de l'estudi dels processos d'integració. 

## Bibliografia

BAUBÖCK, Rainer. *The integration of immigrants*. Strasbourg: Council of Europe, 1994.

COMISSIÓ POLÍTICA D'IMMIGRACIÓ. «Proposta de Pla de Treball Immigració 2008-2011». Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008.

COUSSEY, Mary; SEM, Elisabeth. *Indicators of integration*. Strasbourg: Council of Europe, 1997.

DIRECCIÓ D'IMMIGRACIÓ. «Proposta metodològica per a l'elaboració del Pla Municipal d'Interculturalitat». Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE). Encuesta Nacional de Inmigrantes 2007 (ENI-07). [http://www.ine.es/inebmenu/mnu\\_migrac.htm](http://www.ine.es/inebmenu/mnu_migrac.htm) [Consulta: 9 de març de 2009].

GOLDLUST, John; RICHMOND, Anthony. «A Multivariable Model of Immigrant adaptation», *International Migration Review*, núm. 8 (1974): 193-225.

GÓMEZ, Paloma; BARBOSA, Fernando; LÓPEZ-CANIEGO, María Dolores; MARTÍNEZ, María. «La integración de los inmigrantes. Conceptualización y análisis». *Puntos de vista*, núm. 3 (2005): 8-29.

SAYAD, Abdelmalek. *L'immigration ou les paradoxes de l'altérité*, París: De Boeck, Editions universitaires, 1991.

TORRES, Francisco. «De la asimilación al pluralismo. Inmigración y gestión de la diversidad cultural en las sociedades contemporáneas». *Arxius de Ciències Socials*, núm. 11 (2004): 61-87.